

Mgr. Martin Mozola

**POLITICKÉ SYSTÉMY VYSPELÝCH DEMOKRACIÍ A
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

**HLAVNÉ SOCIÁLNO-POLITICKÉ DOKTRÍNY A
POLITICKÉ KONCEPCIE SÚČASNOSTI**

(Pomocné učebné texty z Náuky o spoločnosti pre 3. a 4.
ročník gymnázia)

Úvodom

Tieto pomocné učebné texty sú pokusom o metodické spracovanie tematiky politických systémov vo vyspelých demokratických krajinách a v Slovenskej republike. Obsahujú tiež tematiku hlavných sociálno-politických doktrín a politických koncepcií súčasnosti. Ich súčasťou sú dva slovníčky politologických termínov, schémy vzťahov medzi najvyššími orgánmi štátnej moci v jednotlivých štátoch a otázky a úlohy za každou témou, ktoré môžu študenti použiť na zopakovanie prebraného učiva.

Vzhľadom na nedostatok literatúry o tejto problematike a jej komplexného spracovania sme pri ich písaní vo veľkej miere využili dve publikácie autora Doc. PhDr. Dušana Lešku, CSc., ktoré vydalo Metodické centrum mesta Bratislavy v roku 1992 – (Hlavné sociálno-politické doktríny a politické koncepcie súčasnosti a Politické systémy vyspelých demokracií).

V týchto pomocných učebných textoch sme si vytýčili cieľ priblížiť danú tematiku žiakom tretích a štvrtých ročníkov nášho gymnázia, najmä tých, ktorí navštevujú hodiny spoločenskovedného seminára a majú záujem o štúdium spoločenských vied, hlavne politológie, práva, sociológie a filozofie na vysokých školách.

Veríme, že tieto texty im pomôžu orientovať sa v tejto na vedomosti náročnej problematike.

Texty nie sú určené na komerčné účely!

OBSAH

1. Prezidentský a parlamentný vládny systém	1
2. Prezidentský vládny systém	1
2.1. Prezidentská forma vlády v USA	3
3. Parlamentný vládny systém	6
3.1. Parlamentný systém Veľkej Británie	8
3.2. Neoprezidentský parlamentný systém Francúzska	12
3.3. Kancelársky princíp parlamentarizmu v SRN.....	16
4. Ústava a parlamentný systém Slovenskej republiky	22
5. Slovníček	31
6. Hlavné sociálno-politické doktríny a politické koncepce súčasnosti	33
6.1. Liberalizmus a neoliberalizmus v politickom hnutí	33
6.2. Konzervativizmus a neokonzervativizmus	37
6.3. Sociálno-demokratické hnutie	41
6.4. Katolícka sociálno-politická doktrína	46
7. Slovníček	53

1. Prezidentský a parlamentný vládny systém

Existujú dva odlišné modely zastupiteľskej demokracie - **prezidentský a parlamentný, podmienené osobitosťami historického vývoja. Prezidentský systém** je typický pre USA a štáty Južnej Ameriky, ako aj pre niektoré ázijské a africké štáty, ktoré sa osamostatnili. **Parlamentný systém** je charakteristický pre európske štáty. Kolískou parlamentnej formy vlády je Veľká Británia.

2. Prezidentský vládny systém

V USA existovali špecifické politické podmienky. Nebol tu v popredí konflikt medzi výkonnou a zákonodárnou mocou pretože v krajine neexistovali monarchistické inštitúcie (panovník, šľachta a pod.). Nebolo teda treba oddeľovať hlavu štátu (panovníka) od výkonnej moci (vláda), lebo nehrozilo nebezpečenstvo návratu feudálneho poriadku ako v štátoch Európy.

Prezidentská forma vlády je formou zastupiteľskej demokracie, ktorá je založená na delbe štátnej moci na zákonodarnú moc (legislatíva), výkonnú moc (exekutíva) a súdnu moc (jurisdikcia). Tieto zložky moci sú samostatné a nezávislé. Tak sa sleduje, aby sa moc nesústredila len v jedných rukách a aby nebola zneužitá. **Zvláštnosť prezidentského systému je v tom, že všetky tri zdroje moci sú rovnocenné, žiadny z nich nie je nadradený nad ostatnými, ako je tomu v prípade parlamentného systému (kde je najvyšším zdrojom moci parlament).** Sústreďeniu moci zabráňuje tzv. mechanizmus bŕzd a vyvážení (checks and balances), založený na konkurencii a vzájomnej kontrole najvyšších orgánov štátnej moci.

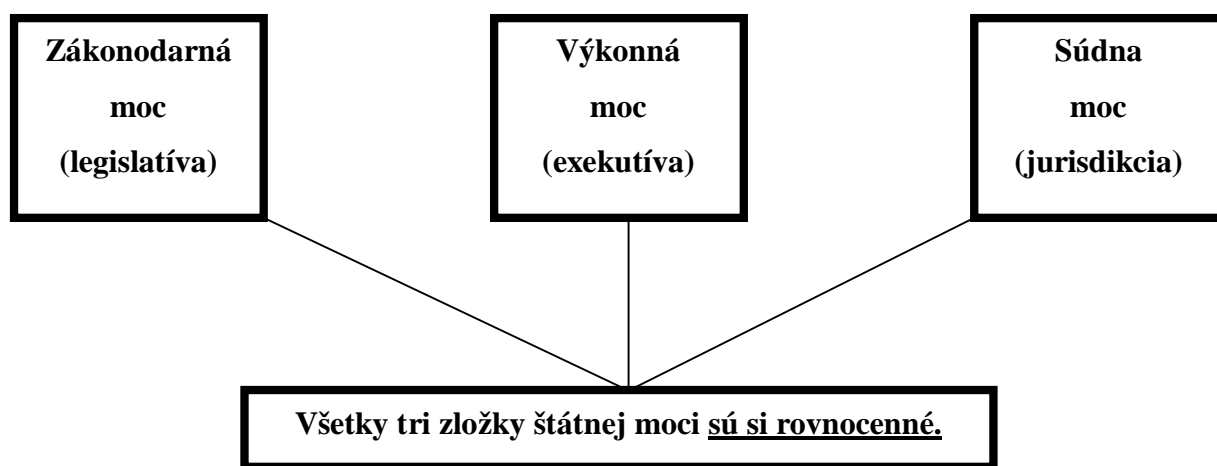
Okrem toho v prezidentskom systéme vystupuje prezident nielen ako hlava štátu, ale je súčasne najvyšším predstaviteľom výkonnej moci - vlády. Je volený vo všeobecných voľbách (občanmi) a nie parlamentom. Nie je teda povinný zodpovedať sa parlamentu. Prezident nesie zodpovednosť za činnosť celej vlády. Členovia vlády- ministri - nesú osobnú zodpovednosť za činnosť svojich rezortov (jednotlivých ministerstiev) len vtedy, ak im ju prezident osobne pridelí.

Parlament – najvyšší zákonodarný orgán, je dvojkomorový - skladá sa z dvoch častí, hornej snemovne a dolnej snemovne. Je volený vo všeobecných voľbách, kontroluje činnosť prezidenta a vlády. Aj keď sa prezident nemusí za svoju činnosť zodpovedať parlamentu, potrebuje pri mnohých dôležitých rozhodnutiach súhlas parlamentu (napr. pri

schvaľovaní štátneho rozpočtu). Parlament môže blokovať rozhodnutia prezidenta. Na druhej strane prezident má právo veta - právo prejavíť nesúhlas s nariadením parlamentu.

Ďalším dôležitým zdrojom moci je súdna moc, ktorá dáva záväzný výklad ústavy-najvyššieho zákona štátu. Tiež kontroluje, či sú nariadenia ostatných orgánov štátnej moci v súlade s ústavou.

Schéma : Deľba štátnej moci v prezidentskom vládnom systéme.

Otázky a úlohy

1. Aké modely zastupiteľskej demokracie poznáme?
2. Ktoré základné znaky má prezidentský vládny systém?
3. Vysvetli, prečo je práve pre USA charakteristický tento vládny systém.

2.1. Prezidentská forma vlády v USA

Politický systém USA je typickým nositeľom prezidentskej formy vlády. Najvyššími orgánmi štátnej moci sú:

1. **Kongres (parlament USA)**
2. **Prezident**
3. **Najvyšší súd**

1. Kongres

Kongres je najvyšší zastupiteľský a zákonodarný orgán USA

Je dvojkomorový- skladá sa z dvoch častí : Senátu a Snemovne reprezentantov.

Senát tvorí 100 senátorov - po 2 senátoroch za každý štát. Sú volení vo všeobecných voľbách na 6 rokov. Každé dva roky sa však Senát z jednej tretiny obnovuje. Na čele Senátu je viceprezident, volený spolu s prezidentom na 4 roky.

Snemovňa reprezentantov pozostáva zo 435 členov volených v priamych voľbách každé dva roky. V snemovni sú zastúpené všetky štáty Únie a počet poslancov za každý štát závisí od počtu obyvateľov.

Funkcie Kongresu:

- podieľa sa na príprave zákonov
- schvaľuje zákony
- kontroluje činnosť prezidenta a celej exekutívy
- schvaľuje štátny rozpočet
- schvaľuje správu o stave Únie
- schvaľuje medzinárodné zmluvy
- s jeho súhlasom je viazané obsadzovanie niektorých vysokých štátnych úradov
- má právo zriaďovať vyšetrovacie výbory na prešetrenie konkrétnej činnosti exekutívy

2. Prezident

Je hlavou štátu a stojí na čele vlády. Rozhodovanie o všetkých otázkach exekutívy je zverené prezidentovi. Niektorými svojimi právomocami môže poveriť jemu podriadených členov vlády. Zodpovednosť však nesie sám.

Je volený na 4 roky v nepriamych dvojestupňových voľbách. Tá istá osoba môže byť zvolená za prezidenta najviac dvakrát za sebou.

Prezident zostavuje svoj kabinet z 10 štátnych tajomníkov, predstaviteľov najvyšších departamentov (ministerstiev). Patria sem aj predstavitelia ďalších úradov a inštitúcií. Členov kabinetu vymenúva prezident so súhlasom dvoch tretín Senátu. **Kabinet má len poradnú právomoc. Jednotliví členovia kabinetu môžu samostatne rozhodovať o dôležitých otázkach len vtedy, keď ich tým prezident osobne poverí.**

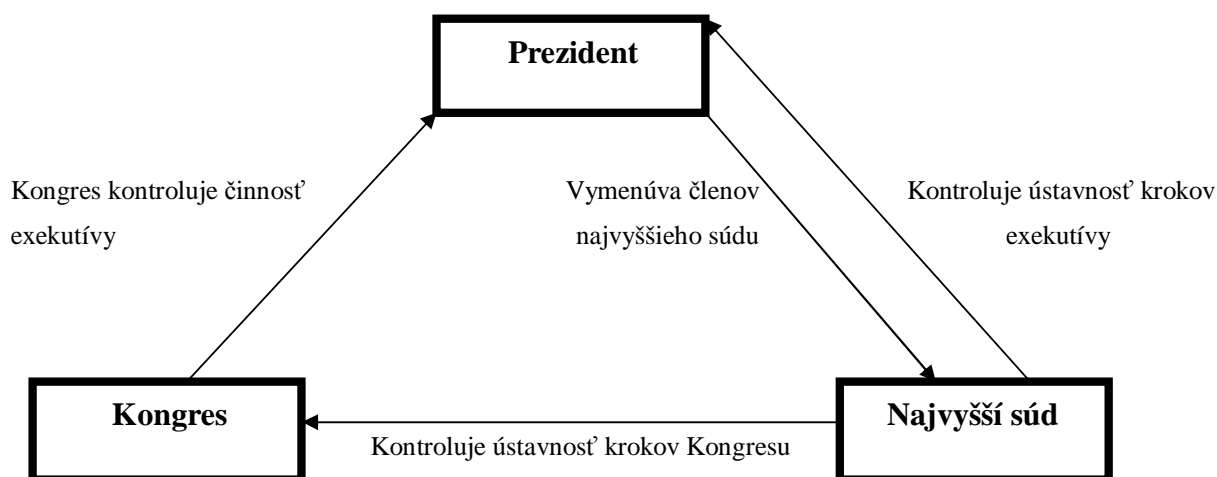
Prezident vymenúva aj členov Najvyššieho súdu so súhlasom dvoch tretín Senátu na vopred neobmedzené obdobie.

V roku 1939 bol zriadený úrad prezidenta, ktorý zahŕňa Úrad Bieleho domu (osobitných asistentov a sekretárov prezidenta pre jednotlivé otázky) a 8 ďalších inštitúcií, reprezentujúcich jednotlivé oblasti spoločenského života (napr. Národná bezpečnostná rada).

3. Najvyšší súd

Tvorí ho 9 sudcov menovaných prezidentom so súhlasom dvoch tretín Senátu. Dáva všeobecne záväzný výklad ústavy a kontroluje, či sú nariadenia ostatných najvyšších orgánov štátnej moci v súlade s ústavou. Môže výrazne zasahovať do činnosti Kongresu i prezidenta, preto často prebiehajú ostré boje pri vymenúvaní nových sudcov z pozície ich politickej orientácie (či sú konzervatívci, alebo liberáli).

Schéma : Základné vzťahy medzi najvyššími štátnymi orgánmi v USA.

Otázky a úlohy

1. Vymenuj najvyššie orgány štátnej moci USA. Uved', aké sú medzi nimi vzťahy?
2. Charakterizuj najvyšší zákonodarný orgán USA a popíš, aké funkcie plní.
3. Prezident USA stojí na čele vlády. Aké povinnosti a právomoci mu z tohto postavenia vyplývajú?
4. Aké sú úlohy Najvyššieho súdu USA?

Politické strany v USA

V USA existuje dvojstranový systém, čo znamená, že pri moci sa striedajú dve veľké politické strany. Sú to:

1. Republikánska strana
2. Demokratická strana

Každá z týchto strán je schopná získať nadpolovičnú väčšinu hlasov a tak vo voľbách vyhrať. V USA existuje väčšinový volebný systém. Tieto strany sú odlišné od európskych politických strán, čo pramení z osobitostí historického vývoja USA. Prejavuje sa to napríklad v tom, že tieto strany nemajú zriadené **individuálne členstvo**, členské legitimácie, či platenie členských príspevkov. Príslušnosť k strane sa určuje len sympatiami a hlasovaním vo voľbách.

Pri hlasovaní v Kongrese politické strany od svojich poslancov nevyžadujú stranícku disciplínu (t.j. aby všetci ich poslanci hlasovali rovnako), ale každý hlasuje podľa svojho vlastného uváženia. Často sa stáva, že spoločne hlasuje napr. pravica Republikánov a Demokratov.

1. Republikánska strana

Je to strana, ktorá dáva veľký dôraz na tradície. O takýchto stranách preto hovoríme, že sú konzervatívne. Je stranou veľkého kapitálu - podporujú ju väčšinou veľké a stredné podnikateľské kruhy a väčšina konzervatívnych farmárov na západe. **Stálu prevahu vo voľbách má v štátoch na západe a stredo západe a vo vidieckych oblastiach severu.**

Presadzuje čo najväčšiu súkromnú iniciatívu a čo najmenšie zásahy štátu do ekonomiky. Je vnútorne súdržnejšia a rovnorodejšia ako Demokratická strana.

2. Demokratická strana

Má politicky a sociálne rôznorodejší charakter. Jej oporou sú veľké priemyselné mestá severu s vysokým počtom prísťahovalcov. Títo tvoria centrum liberálnych kruhov v strane. Druhé centrum tvoria už tradične južné štáty, ktoré sú strediskami pravice a nacionalizmu. Združuje teda v sebe ako liberálne kruhy, tak aj krajnú pravicu a nacionalizmus. **Z toho plynie jej rozporuplnosť a existencia vyhranenej ľavice, pravice a strediu.** Má preto určité problémy pri navrhovaní svojich kandidátov (na členov Kongresu, či na prezidenta) tak, aby vyhovovali všetkým zoskupeniam.

Otázky a úlohy

1. Aký systém politických strán existuje v USA?
2. Porozprávaj čím všetkým sa odlišujú politické strany v USA od európskych politických strán?
3. Uveď, aké sú rozdiely medzi stranou republikánov a stranou demokratov.
4. Kto podporuje tieto strany a v ktorých oblastiach majú tieto strany najväčší vplyv?

3. Parlamentný vládny systém

K parlamentnej forme vlády patrí hlavne britský ústavný systém. Je to preto, lebo práve v Anglicku parlamentný vládny systém vznikol. S určitými obmenami sa uplatňuje takmer v celej Európe.

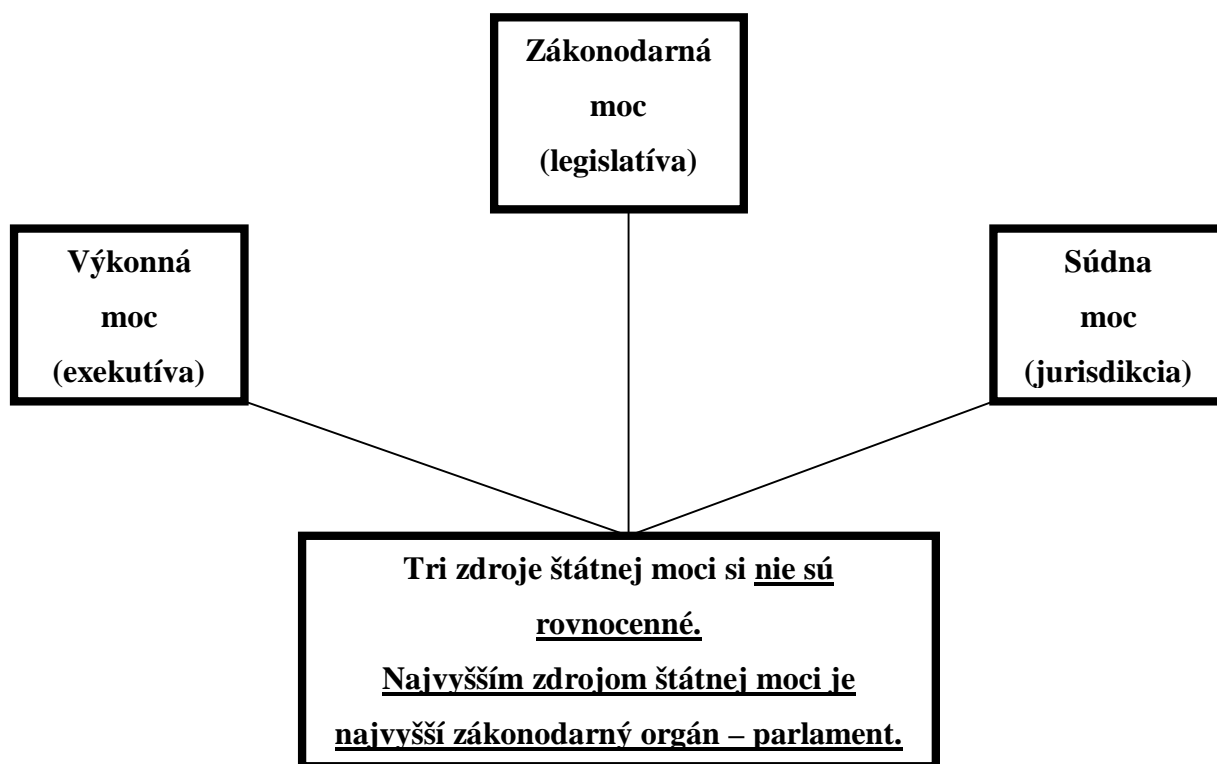
Parlamentný systém Veľkej Británie je založený na monarchii, kontinentálny (pevninský) parlamentný systém na republikánskej forme štátu.

Parlamentný model vychádza taktiež z princípu del'by štátnej moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Tieto tri zdroje moci však nie sú rovnocenné, ako je tomu v prípade prezidentského systému. Najvyšším zdrojom moci je parlament- najvyšší zákonodarný orgán. Je tvorený vo všeobecných voľbách a od neho odvodzujú svoju moc ostatné štátne orgány. **Parlament** vytvára rôznymi spôsobmi **výkonnú moc (vládu)** - podľa výsledkov volieb do parlamentu sa vytvára vláda, ktorej parlament vyslovuje dôveru. **Hlavnou úlohou vlády je zavádzať zákony prijaté parlamentom do života.** Vláda sa parlamentu zodpovedá za plnenie vládneho programu a po vyjadrení nedôvery ju môže parlament rozpustiť.

Parlament obyčajne volí **prezidenta**, ktorý je **hlavou štátu**, t.j. **reprezentuje ho navonok**. Prezident vymenúva vládu na návrh predsedu vlády a.i.

Súdna moc dáva záväzný výklad ústavy a kontroluje, či nariadenia vlády a ostatných orgánov štátnej moci sú v súlade s ústavou. Ak ústave protirečia, môže pozastaviť ich rozhodnutia.

Schéma: Deľba štátnej moci v parlamentnom vládnom systéme.

Otázky a úlohy

1. Ktorý štát je kolískou parlamentného vládneho systému? Kde všade sa tento systém uplatňuje?
2. Čím sa odlišuje britský parlamentný systém od kontinentálneho?
3. Vymenuj a charakterizuj hlavné znaky parlamentného vládneho systému.

3.1. Parlamentný systém Veľkej Británie

Veľká Británia je teda kolískou parlamentnej formy demokracie. Jej model sa zakladá na monarchii a odlišuje sa od modelu kontinentálnej Európy.

Najvyššie štátne orgány v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Írska sú:

1. parlament
2. vláda
3. kráľ

1. parlament

Parlament sa skladá z dvoch komôr - Hornej snemovne (tzv. snemovne lordov) a Dolnej snemovne.

Hornú snemovňu tvorí 1168 lordov (ľudí patriacich do šľachtického stavu). Rozložený sú do 4 kategórii:

- a) dedičná šľachta, členstvo je tiež dedičné,
- b) členovia vymenovaní kráľovnou za mimoriadne zásluhy do šľachtického stavu - členstvo v parlamente je doživotné,
- c) najvyšší predstavitelia anglikánskej cirkvi (26 arcibiskupov a biskupov),
- d) členovia najvyšších apelačných (odvolacích) súdov (17 apelačných lordov).

Právomoci Hornej snemovne sú značne obmedzené. Môže odložiť prijatie navrhovaného zákona o 1 rok a finančného zákona o 1 mesiac.

Dolná snemovňa plní skutočné právomoci parlamentu. Jej hlavnou funkciou je podieľať sa na príprave a schvaľovaní zákonov. Je zložená zo 650 poslancov, volených na 5 rokov. Na čele Dolnej snemovne stojí predseda a speaker (hovorca).

Parlament je najvýznamnejším štátnym orgánom. Počas histórie Veľkej Británie sa postupne vyvíjal a stával sa reprezentantom ľudu.

2. Vláda

Najvýznamnejšie postavenie vo vláde má ministerský predseda (predseda vlády, inak aj premiér). Nadradené postavenie parlamentu voči vláde dokumentuje to, že premiérom sa po voľbách automaticky stáva vodca víťaznej politickej strany a tiež to, že ostatní členovia vlády sa vyberajú len z členov parlamentu. Znamená to, že v parlamentných voľbách voliči vyberajú nielen parlament, ale súčasne s tým rozhodujú aj o premiérovi a celom vládnom kabinete.

Premiér má vo svojich rukách koncentrované rozhodujúce právomoci. Vytvára si svoj **vládný kabinet** - vládu v užšom slova zmysle, ktorý sa skladá približne z 18 až 23 osôb. **Premiéra a členov jeho kabinetu menuje do funkcie kráľovná (na návrh premiéra).** Za svoju činnosť sa zodpovedajú **Dolnej snemovni parlamentu.** Kabinet môže vykonávať svoju funkciu, len ak má dôveru Dolnej snemovne. V prípade, že mu snemovňa vysloví **nedôveru, je povinný odstúpiť a s ním odstupuje aj celá vláda.**

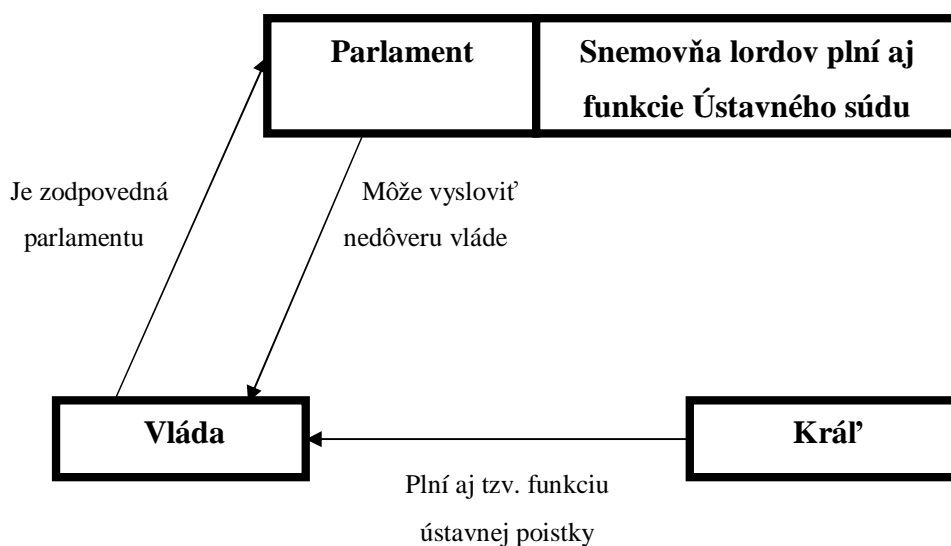
Okrem toho existujú ministri, ktorí nie sú členmi vládneho kabinetu. Vládu v širšom slova zmysle tvorí okolo 110 osôb a zahŕňa okrem ministrov aj iné osoby a inštitúcie.

3. Kráľ

Hlavou štátu je kráľ. V súčasnosti je na čele štátu kráľovná Alžbeta II. **Jej právomoci sú iba formálne.** Vystupuje hlavne ako **reprezentant krajiny.** Plní však i niektoré funkcie tzv. **ústavnej poistky** - v prípade, že ani jedna z politických strán nezíska nadpolovičnú väčšinu, môže kráľovná ovplyvniť výber vhodného kandidáta na premiéra do koalíciej vlády.

Funkcie ústavného súdu plní Horná snemovňa, resp. členovia apelačného súdu. **Jej úlohou je kontrolovať ústavnosť krokov najvyšších štátnych orgánov.**

Schéma : Základné vzťahy medzi najvyššími orgánmi štátnej moci vo Veľkej Británii.

Otázky a úlohy

1. Ktoré sú najvyššie štátne orgány Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Írska?
2. Charakterizuj britský parlament.
3. Kto stojí na čele vlády vo Veľkej Británii a aké sú jeho právomoci?
4. Aké postavenie má vo Veľkej Británii kráľ? Ktorý štátny orgán plní funkcie ústavného súdu?
5. Vysvetli, aké sú základné vzťahy medzi najvyššími orgánmi štátnej moci Veľkej Británie.

Politické strany vo Veľkej Británii

Vo Veľkej Británii existujú dve veľké politické strany. Sú to:

1. **Konzervatívna strana**
2. **Labour party (Strana práce)**

Každá má predpoklad získať nadpolovičnú väčšinu hlasov voličov. Tým získa aj nadpolovičnú väčšinu poslaneckých kresiel a vytvorí vlastný vládny kabinet na čele s premiérom. Vo Veľkej Británii sa teda uplatňuje väčšinový volebný systém. Takže strana, ktorá zvíťazí vo voľbách, má vo svojich rukách zákonodarnú i výkonnú moc. Porazená strana prechádza do opozície a vytvára **tzv. tieňový kabinet**.

Tretou - menšou stranou je **Liberálna strana**, ktorá je organizovaná podobne ako Labour party.

1. Konzervatívna strana

Tvorí ju zoskupenie rôznych združení a organizácií, ktoré sa hlásia k princípom konzervativizmu (t.j. dávajú dôraz na tradície). Ide napr. o rôzne organizácie ženského hnutia, mládeže, záujmových a profesionálnych združení. Celkovo združuje okolo 1.8 milióna členov. Má tiež individuálne členstvo - okolo 15 tisíc členov.

Zázemie má medzi podnikateľmi, vyššími vrstvami štátnej administratívy (štátni úradníci) a slobodnými povolaniami. Najväčší vplyv má na juhu krajiny a v menších obciach.

V **hospodárskej oblasti** presadzujú konzervatívci názor, aby štát zasahoval do ekonomiky čo najmenej (tzv. teória monetarizmu).

Strana má prísnu organizáciu a disciplínu, najmä čo sa týka jej pôsobenia v parlamente. Strana si volí **leadera (vodcu)**, ktorý má významné postavenie.

2. Labour party (Strana práce)

Táto strana je stranou sociálno-demokratického typu (ľavicová strana, ktorá orientuje svoju politiku na podporu širokých vrstiev obyvateľstva). Čiastočne sa odlišuje od podobných - ľavicových strán kontinentálnej Európy.

Po zániku socialistických režimov v Rusku a v krajinách východnej Európy Labouristi prispôsobujú svoju politiku novým podmienkam. **Vo svojom novom programe, ktorý zverejnili v roku 1990, sa výrazne posúvajú z pozície ľavice na pozície ľavého streda.** Prejavuje sa to napr. v tom, že úplne vypustili pojem socializmus a rozchádzajú sa s myšlienkou zoštátňovania ekonomiky.

Podporujú ju voliči, ktorí pochádzajú predovšetkým z robotníckych profesií, stredných vrstiev a inteligencie.

Najväčší vplyv má na priemyselnom severe a severovýchode a vo veľkých mestách. Individuálnych členov má okolo 600 tisíc. Kolektívne členstvo tvorí okolo 90 odborových, družstevných a politických organizácií, ktoré združujú okolo 6-7 miliónov členov.

Podobne ako Konzervatívna strana aj Labour party je centralizovaná, s prísnu straníckou disciplínou a na jej čele stojí leader.

Otázky a úlohy

1. Aký systém politických strán funguje vo Veľkej Británii?
2. Charakterizuj Konzervatívnu stranu.
3. Popíš stranu labouristov.
4. Porozmýšľaj, v čom spočíva základný rozdiel medzi týmito dvoma stranami?

3.2. Neoprezidentský parlamentný systém Francúzska

Francúzsko sa nachádza v období tzv. V. republiky. Jej politický systém je výrazne **poznamenaný tzv. gaullizmom - podľa generála de Gaulla** (Charles de Gaulle bol hlavným predstaviteľom francúzskeho zahraničného odboja počas 2. svetovej vojny, bol viackrát zvolený za francúzskeho prezidenta). **De Gaulle zaviedol výrazné zmeny do fungovania francúzskeho politického systému.**

Počas desiatich rokov trvania IV. republiky (1948-1958) bol francúzsky politický systém nestabilný, stále sa nachádzal v stave krízy (pri moci sa vystriedalo 21 vlád). Navyše pod vplyvom alžírkej krízy (vznikla v dôsledku boja tejto francúzskej kolónie o svoju nezávislosť), hrozilo nebezpečenstvo prevratu. Preto de Gaulle zobral moc do svojich rúk a nastolil režim osobnej moci. **Uskutočnil zmeny v celom politickom systéme Francúzska.**

Inšpiroval sa prezidentským systémom a posilnil postavenie prezidenta- preto hovoríme o neoprezidentskom systéme. Zároveň obmedzil postavenie parlamentu a posilnil pozície vlády.

Všetky zmeny boli zakotvené v Ústave V. republiky, ktorú si Francúzi schválili v referende 28.9. 1958. Táto ústava s istými zmenami platí dodnes.

Najvyššie štátne orgány Francúzska sú:

1. **Prezident**
2. **Parlament**
3. **Vláda (kabinetná rada)**
4. **Ústavná rada**

1. Prezident

Je volený v priamych všeobecných voľbách (teda nie parlamentom, ale občanmi), na obdobie 7 rokov. Nenesie zodpovednosť pred iným ústavným orgánom a nemôže byť odvolaný. Prezident je ponímaný ako vodca národa a zároveň ako rozhodujúca ústavná poistka v stave ohrozenia.

Francúzsko je teda krajinou, kde sa **spájajú prvky parlamentného a prezidentského** vládneho systému.

Hlavné funkcie prezidenta:

- bdie nad zachovávaním ústavy
- ručí za národnú nezávislosť a územnú celistvosť
- ručí za dodržiavanie medzinárodných dohôd a zmlúv

- vymenúva premiéra a ďalších členov vlády
- riadi Ministerskú radu (je to druhý výkonný orgán popri vláde)
- môže rozpustiť Národné zhromaždenie (dolná komora francúzskeho parlamentu)
- môže predkladať návrhy zákonov na referendum
- môže veliť ozbrojeným silám krajiny

V prípade ohrozenia krajiny je prezident oprávnený prijať po porade s premiérom, predsedami oboch snemovní parlamentu a Ústavnou radou opatrenia podľa vlastnej úvahy.

2. Parlament

Francúzsky parlament je dvojkomorový, **tvorí ho Senát a Národné zhromaždenie.**

Senát tvorí 317 senátorov zastupujúcich 26 francúzskych regiónov. Sú volení v nepriamych voľbách na obdobie 9 rokov. Obnovuje sa každé tri roky z jednej tretiny.

Národné zhromaždenie je zložené z 577 poslancov volených v priamych voľbách na 5 rokov.

Parlament plní zákonodarné a kontrolné funkcie.

3. Vláda

Na čele vlády stojí **ministerský predseda (premiér)**, ktorého vymenúva prezident z radov víťaznej politickej strany. Na jeho návrh potom menuje celú vládu- kabinetnú radu.

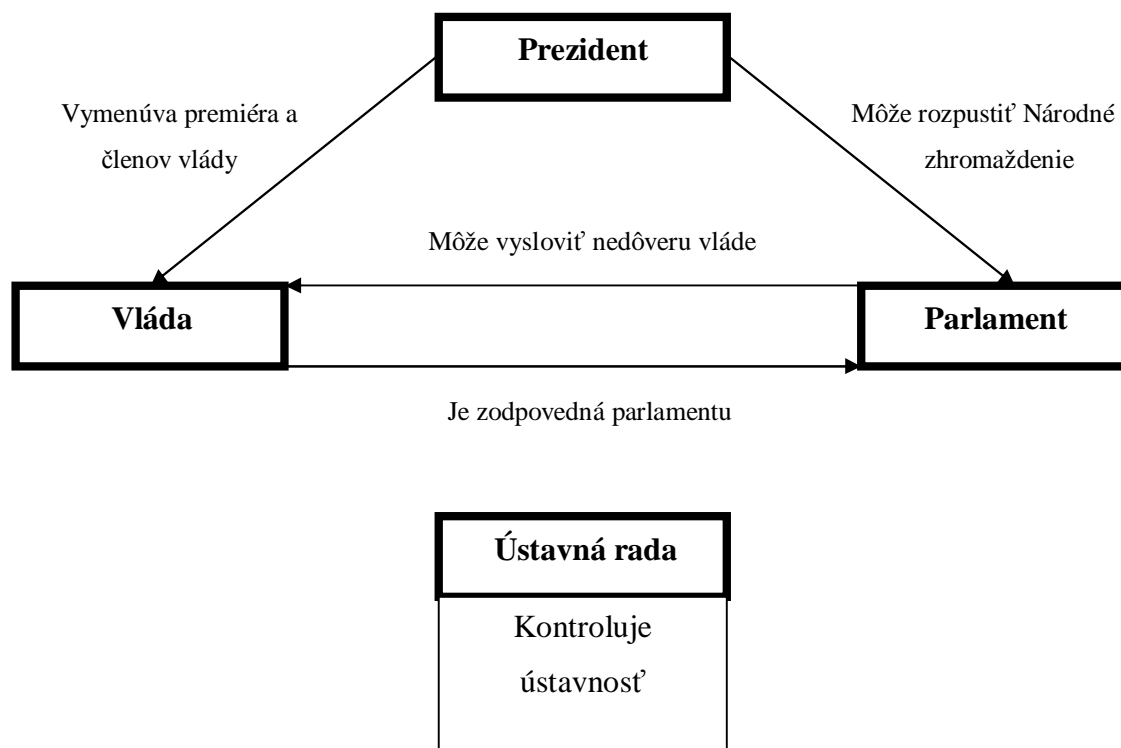
Vzťahy medzi vládou a parlamentom sú podobné ako v klasickom parlamentnom modeli, teda vláda musí mať dôveru parlamentu, zodpovedá sa mu za svoju činnosť. Ak vysloví Národné zhromaždenie nedôveru vláde, táto musí podať demisiu.

Rozdiel oproti klasickému parlamentnému modelu je však v tom, že nariad'ovacie právomoci vlády sú rozšírené, napr. môže ovplyvňovať prijímanie zákonov.

4. Ústavná rada

Tento štátny orgán má na starosti dohľad nad dodržiavaním ústavy a ústavnosti. Tvorí ho 9 členov vymenovaných na obdobie 9 rokov. Okrem nich sú doživotnými členmi Ústavnej rady bývalí prezidenti Francúzska.

Schéma : Základné vzťahy medzi najvyššími orgánmi štátnej moci vo Francúzsku.

Otázky a úlohy

1. Francúzsko sa nachádza v období tzv. V. republiky. Kto a ako rozhodujúcim spôsobom označil jej politický systém?
2. Vymenuj najvyššie štátne orgány Francúzska.
3. Charakterizuj postavenie a hlavné funkcie francúzskeho prezidenta.
4. Popíš francúzsky parlament.
5. Akú funkciu plní Ústavná rada?
6. Povedz, aké sú základné vzťahy medzi najvyššími štátnymi orgánmi Francúzska?

Politické strany vo Francúzsku

Vo francúzskom politickom živote pôsobí množstvo politických strán. V podstate ich môžeme zdeliť do tábora pravice a ľavice. Na najvyšších úrovniach funguje pomerný volebný systém.

K najsilnejším stranám patria:

1. Združenie za republiku (je to Gaullistický zväz)

2. Zväz za francúzsku demokraciu (združuje tri politické strany, z ktorých budeme charakterizovať **Republikánsku stranu**)

3. Socialistická strana (je najvplyvnejšou ľavicovou stranou)

1. Združenie za republiku

Stranu založil Charles de Gaulle. **Môžeme ju zaradiť do tábora pravice. Je to celonárodná strana, čomu je prispôsobený i program, zameraný na všetky vrstvy spoločnosti.** Združuje odlišne orientované zoskupenia podnikateľov. **Členská základňa sa skladá z obchodníkov, remeselníkov, podnikateľov a príslušníkov slobodných povolání.**

Jej voliči pochádzajú zo všetkých vrstiev spoločnosti, prevažujú však stredné vrstvy. Strana je centralizovaná, so silnou straníckou disciplínou.

2. Republikánska strana

Táto strana patrí tiež do spektra pravice. Vo svojom programe vychádza z ekonomického neoliberalizmu (je za podporu rozvoja trhového hospodárstva a obmedzenie štátnych zásahov do ekonomiky). **Kladie dôraz na modernizáciu ekonomiky a metód riadenia.**

Je stranou finančných kruhov, veľkej a sčasti strednej priemyselnej a obchodnej buržoázie, vysokých úradníkov a niektorých vrstiev technickej inteligencie.

Je skôr hnutím než stranou. Svoj vplyv presadzuje prostredníctvom klubov (tie sú zamerané na otázky vedecko-technického pokroku, priemyselného a poľnohospodárskeho rozvoja).

Od svojho vzniku spolupracuje s gaullistami.

3. Socialistická strana

Je najvplyvnejšou ľavicovou stranou vo Francúzsku. Vychádza z koncepcie sociál-demokratizmu. Podobne ako ostatné strany tohto typu v Európe (tieto strany sú združené v Socialistickej internacionále), **mení svoj program- pod vplyvom zániku socializmu v Rusku a krajinách východnej Európy. Z ľavicových pozícií sa posúva na pozície ľavého streda, nežiada rozsiahle zoštatnenie či hospodárske plánovanie.**

V strane existuje niekoľko zoskupení pravicovejšieho, či ľavicovejšieho zamerania, ktoré sa ju snažia ovládnuť a vnútiť jej svoj smer. **Členskú základňu tvoria úradníci, remeselníci, roľníci, štátni zamestnanci a robotníci. Voliči sú z rovnakých vrstiev.**

Otázky a úlohy

1. Charakterizuj systém politických strán vo Francúzsku. Ktoré strany patria medzi pravicové a ktoré medzi ľavicové?
2. Ktorú politickú stranu založil Charles de Gaulle? Popíš ju.
3. Charakterizuj Republikánsku stranu.
4. Popíš stranu socialistov.

3.3. Kancelársky princíp parlamentarizmu v Spolkovej republike Nemecko

Parlamentný systém v SRN sa vyznačuje tzv. kancelárskym princípom. Znamená **rozšírenie právomoci predsedu vlády (kancelára)**, ktoré sa uskutočnilo pod vplyvom politického systému USA po druhej svetovej vojne.

Najvyššie štátne orgány SRN sú:

1. **Spolkový snem (parlament)**
2. **Spolková rada**
3. **Spoločný výbor**
4. **Spolková vláda**
5. **Spolkový prezident**
6. **Spolkový ústavný súd**

1. Spolkový snem (parlament)

Je to najvyšší zákonodarný orgán, ktorý je jednokomorový. Tvorí ho 660 poslancov volených vo všeobecných voľbách na 4 roky.

2. Spolková rada

Nie je druhou komorou parlamentu, hoci sa niekedy tak označuje. Jej existencia je ďalšou zvláštnosťou politického systému SRN. **Spolková rada vyjadruje spolkový (federatívny) charakter štátu.**

Je zložená z členov krajinských vlád, ktoré do nej určujú a odvolávajú svojich zástupcov. Každá krajina je zastúpená najmenej tromi členmi. Poslaním Spolkovej rady je zastupovať krajinské záujmy. Ide vlastne o zvláštnu kombináciu voleného a výkonného orgánu.

Spolková rada teda nie je zákonodarným zborom, **ale v niektorých prípadoch môže pozastaviť prijímanie zákonov** (vyžaduje sa jej súhlas k ich prijatiu).

3. Spoločný výbor

Tento orgán nahrádza Spolkový snem za mimoriadneho stavu obrany.

4. Spolková vláda

Na čele Spolkovej vlády je Spolkový kancelár. Má rozšírené právomoci. Je volený na návrh prezidenta Spolkovým snemom z radov víťaznej politickej strany. Tým sa umocňuje jeho silné postavenie a väčší rozsah právomocí ako vo vzťahu k parlamentu, tak aj k vláde.

Kancelár sám menuje vládu a táto už nemusí predstúpiť pred parlament a žiadať o vyslovenie dôvery. Sám zodpovedá za jej činnosť.

Každý minister vedie svoj rezort na vlastnú zodpovednosť, v prípade rôznosti názorov medzi ministrami rozhoduje vláda.

Spolkový snem môže vysloviť nedôveru kancelárovi len tak, že väčšinou svojich členov zvolí jeho nástupcu a požiada prezidenta, aby kancelára uvoľnil. Tento spôsob sa nazýva **pozitívne vyjadrenie nedôvery.** Na druhej strane za určitých podmienok môže kancelár navrhnúť rozpustenie Spolkového snemu.

Kancelár určuje politickú líniu vlády a nesie za ňu zodpovednosť. Vytvára si **Úrad spolkového kancelára**, ktorý sprostredkúva jeho vzťahy s jednotlivými ministrami. Kancelár v úrade konzultuje a pripravuje všetky dôležité rozhodnutia. Svojím významom sa Úrad spolkového kancelára približuje Úradu prezidenta USA, hoci pôsobí v parlamentnom politickom systéme.

5. Spolkový prezident

Je hlavou štátu. Volí ho spolkové zhromaždenie na obdobie 5 rokov. Spolkové zhromaždenie je zvláštny orgán tvorený špeciálne na voľbu prezidenta. Je zložený z členov Spolkového snemu a rovnakého počtu zástupcov (660), ktorí boli zvolení v krajinských snemoch.

Na zvolenie prezidenta je potrebná nadpolovičná väčšina hlasov. V prípade, že v prvých dvoch kolách nezíska žiadny kandidát túto väčšinu, v treťom kole je zvolený ten, ktorý dosiahne najviac hlasov.

Hlavné funkcie prezidenta:

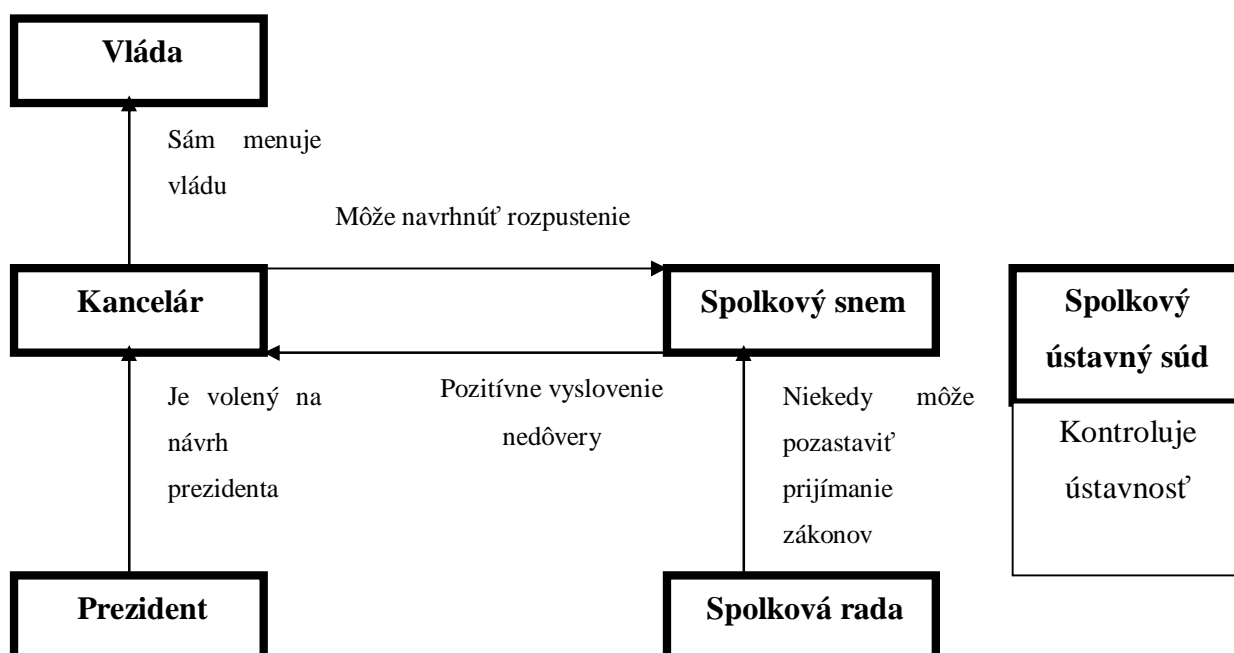
- má reprezentačné právomoci, napr. zastupuje svoj štát v medzinárodných stykoch, uzatvára v jej mene zmluvy s inými štátmi
- navrhuje kandidáta na Spolkového kancelára a po jeho zvolení v Spolkovom sneme ho menuje do funkcie
- menuje a odvoláva spolkových ministrov

Právomoci prezidenta sú značne obmedzené a v podstate zodpovedajú parlamentnej forme vlády.

6. Spolkový ústavný súd

Pozostáva z dvoch 8 členných senátov. Polovicu jeho členov volí Spolkový snem, druhú polovicu Spolková rada. **Kontroluje najmä to, či sú právne nariadenia v súlade s ústavou. Rozhoduje tiež o ústavných sťažnostiach.**

Schéma : Základné vzťahy medzi najvyššími orgánmi štátnej moci v SRN.

Otázky a úlohy

1. Vysvetli podstatu kancelárskeho princípu parlamentarizmu v SRN.
2. Vymenuj najvyššie orgány štátnej moci v SRN.
3. Popíš najvyšší zákonodarný orgán Nemecka. Ktorý z mocenských orgánov vyjadruje spolkový charakter SRN? Charakterizuj ho.
4. Vysvetli, čo to je „pozitívne vyjadrenie nedôvery“.
5. Aké je postavenie spolkového prezidenta? Vymenuj jeho hlavné funkcie.
6. Charakterizuj vzťahy medzi najvyššími štátnymi orgánmi v SRN.

Politické strany v SRN

Najsilnejšie politické strany v SRN sú:

1. **koalícia (združenie strán) Kresťansko-demokratická únia a Kresťansko-sociálna únia (CDU-CSU)**
2. **Sociálno-demokratická strana Nemecka (SPD)**
3. **Slobodná demokratická strana (FDP)**
4. **Strana zelených (Die Grünen)**

V období po druhej svetovej vojne sa znovuvytváranie politického systému SRN nachádzalo pod silným vplyvom politického systému USA a prebiehalo za priamej pomoci amerických odborníkov. Presadzovala sa tendencia k dvojstranovému systému (aký funguje v USA), ktorý fungoval až do roku 1969 a najsilnejšie strany tvorili SPD a koalícia CDU-CSU.

Po voľbách v roku 1969 ani jedna z najsilnejších strán nezískala nadpolovičnú väčšinu a nemohla teda vytvoriť vlastný vládny kabinet. Preto do hry vstúpila tretia politická sila- FDP, s ktorou uzatvárali veľké strany koalície, aby si zabezpečili väčšinu v parlamente. Táto malá liberálna strana teda začala hrať úlohu jazýčka na politických váhach - s ktorou stranou vstúpila do koalície, tá mala zabezpečenú parlamentnú väčšinu.

1. CDU-CSU

Koaličná strana CDU-CSU je najsilnejšou stranou. Je to konzervatívna strana založená na kresťanskej ideológii. CDU má väčší vplyv v protestantských krajinách a druhá- menšia zložka tejto strany CSU, má väčší vplyv v katolíckych krajinách.

V prípade CDU-CSU vlastne nejde o jednotnú stranu, ale o úniu kresťansko-sociálnych strán v jednotlivých spolkových krajinách a slobodných mestách, ktoré vo svojom rozhodovaní majú značnú voľnosť.

Okrem kolektívneho členstva (základňu strany tvoria rôzne organizácie, zjednotené kresťanským učením) má i členstvo individuálne- v CDU je organizovaných okolo 250 tisíc členov, v CSU okolo 80 tisíc členov.

Okruh členov i voličov tejto strany je veľmi široký a zasahuje do všetkých vrstiev spoločnosti. Strana je spätá s podnikateľmi a vysokými vrstvami administratívy, orientuje sa na ňu i väčšina roľníkov, stredných mestských vrstiev i časť robotníkov.

Tradičnými baštami CDU-CSU sú južné oblasti krajiny, hlavne vidiek a Porýnie. CSU pôsobí len v Bavorsku a Sársku.

V roku 1961 prijala strana tzv. **Kolínsky manifest**, kde je obsiahnutá podpora západoeurópskej integrácie, rozvíjaniu trhového hospodárstva, sociálnej orientácii a.i.

2. SPD

Hlavným súperom a druhou najsilnejšou stranou je SPD. V prvom období vystupovala ako strana robotníkov, požadujúca rozsiahle zoštatnenie, mala kritické stanoviská k trhovému hospodárstvu, cirkvi a pod. V 50. rokoch sa však začala reformovať. Tento proces sa začal prijatím tzv. Godesbergského programu v roku 1965 a prejavil sa najmä vo voľbách v roku 1965. V dôsledku toho sa SPD zmenila na ľudovú stranu s novými osobnosťami, novou politikou. Jej vplyv sa rozšíril aj na stredné vrstvy.

Proces hľadania novej politickej línie pokračoval aj v 90. rokoch, pod vplyvom zániku socializmu vo východoeurópskych krajinách. Tiež reaguje na riešenie nových úloh vo vnútornej i medzinárodnej politike.

Má individuálne i kolektívne členstvo. Individuálne je organizovaných okolo 600 tisíc členov. Je úzko prepojená s odbormi, v ktorých je organizovaných 8,5 milióna členov.

Voličov má najmä medzi robotníkmi, ale aj medzi strednými vrstvami, štátnymi zamestnancami, inteligenciou. Podporu má aj medzi časťou veľkého kapitálu, najmä finančného.

Jej vplyv je rozložený nerovnomerne. Baštami sú veľké mestá, hlavne s autonómnym postavením (Hamburg, Brémy) a z jednotlivých krajín hlavne Hessensko a Severné Porýnie - Vestfálsko.

3. FDP

Je typom liberálnej strany. Získava okolo 10-13 % hlasov. V politike Nemecka však zohráva významnú úlohu, lebo tradične vstupuje do koalície s jednou z vládúcich strán.

Nie je pevne organizovaná a tvorí skôr hnutie, ktoré združuje rôzne liberálno-demokratické koncepcie.

Orientuje sa na voličov všetkých vrstiev. Silnejšie pozície má medzi inteligenciou, drobnými a strednými podnikateľmi v mestách, úradníkmi a slobodnými povolaniami. Je spätá najmä s evanjelickou časťou obyvateľstva.

4. Strana zelených (Die Grünen)

Z názvu tejto strany vyplýva, že ide o stranu s výraznou ekologickou orientáciou. No „Zelení“ neboli nikdy len ekologickou stranou.

V jej programovom repertoári pretrvávajú témy, ako ľudské práva, práva jednotlivca, multikulturalita a integrácia cudzincov, medzinárodná solidarita, boj proti diskriminácii žien, občianska angažovanosť v politickom rozhodovaní, antirasizmus a pacifizmus.

Strana zelených pohltila malú neokomunistickú skupinu zo sedemdesiatych rokov, ktorá vyrástla zo študentského hnutia v roku 1968.

Tiež integrovala stranu s názvom Aliancia `90 (Bündnis `90). Táto strana sa formovala ako oponent východonemeckého režimu a zohrala aktívnu úlohu v procese, ktorý viedol k pádu Berlínskeho múru.

Neskôr „Zelení“ podstúpili dôležité vnútorné konflikty a **v súčasnosti sú rozštiepení do dvoch prúdov: prvý je realistický a druhý je ľavicový.**

V roku 1998 vytvorila Strana zelených koaličnú vládu s SPD.

Zvláštnosťou politického systému SRN je, že volebný mechanizmus je zmiešaný- je teda tvorený kombináciou pomerného a väčšinového systému. Polovica zo 496 poslancov do Spolkového snemu (parlamentu) je volená prostredníctvom pomerného systému a druhá polovica prostredníctvom väčšinového. Znamená to, že celá krajina je rozdelená na veľké volebné obvody, v ktorých volia voliči politické strany podľa pomeru získaných hlasov a súčasne s tým na väčší počet menších obvodov, kde sa volí väčšinovo, teda je zvolený v každom obvode len jeden kandidát (za jednu politickú stranu). Každý volič má teda vo

voľbách dva hlasy. Jeden odovzdáva podľa pravidiel pomerného a druhý podľa pravidiel väčšinového systému.

Tento volebný mechanizmus umožňuje spájať prednosti oboch systémov a vyrovnáva tak šance pre obidve najsilnejšie strany. Dokazuje to skutočnosť, že CDU-CSU, ktorá je stranou silných osobností, pravidelne získava viac hlasov pomocou väčšinového systému a SPD zasa viac hlasov pomocou pomerného systému.

Otázky a úlohy

1. Aký systém politických strán sa vytvoril v SRN po 2. svetovej vojne? Čo sa udialo v roku 1969?
2. Charakterizuj najsilnejšiu politickú stranu v SRN.
3. Popíš vývoj a charakter SPD.
4. Ktorá politická strana sa stala po roku 1969 „jazýčkom na politických váhach“ v SRN? Bližšie popíš túto stranu.
5. Charakterizuj Stranu zelených. Kedy táto strana začala zohrávať dôležitú úlohu v nemeckej politike?
6. V SRN existuje zmiešaný volebný mechanizmus. Vysvetli, ako funguje a aký má význam.

4. Ústava a parlamentný systém Slovenskej republiky

Ústava Slovenskej republiky

Ústavu Slovenskej republiky prijala Národná rada Slovenskej republiky (parlament SR) **1. septembra 1992**. V nasledujúcom texte sú zahrnuté aj úpravy ústavy, ktoré vyplývajú z ústavného zákona prijatého NR SR **23. februára 2001**.

Po formálnej stránke sa Ústava SR skladá z **Preambuly (slávnostného úvodu)**, **deviatich hláv (kapitol)**, ktoré obsahujú **156 článkov**.

Preambula Ústavy SR znie:

My, národ slovenský,
pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti
zo zápasov o národné bytie a vlastnú štátnosť,

v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej
Moravy
vychádzajúc z prirodzeného práva národov na sebaurčenie,
spoločne s príslušníkmi národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území
Slovenskej republiky,
v záujme trvalej mierovej spolupráce s ostatnými demokratickými štátmi,
usilujúc sa o uplatňovanie demokratickej formy vlády, záruk slobodného života,
rozvoja duchovnej kultúry a hospodárskej prosperity,
teda my, občania Slovenskej republiky,
uznášame sa prostredníctvom svojich zástupcov
na tejto ústave

Prvá hlava obsahuje základné ustanovenia. Okrem iného sa tu hovorí, že medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách majú prednosť pred zákonmi štátu. **Ďalej definuje štátne symboly** (štátny znak, štátnu vlajku, štátnu pečať a štátnu hymnu) a ustanovuje **hlavné mesto SR.**

Druhá hlava hovorí o základných právach a slobodách. Po prvom oddieli, ktorý obsahuje **všeobecné ustanovenia**, nasledujú **d'alšie oddiely, ktoré postupne uvádzajú** - základné ľudské práva a slobody, politické práva, práva národnostných menšín a etnických skupín, hospodárske, sociálne a kultúrne práva, právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva, ďalej právo na súdnu a inú právnu ochranu.

Tretia hlava pojednáva o hospodárstve SR. Zakladá sa na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky. **V druhom oddiele stanovuje najvyšší kontrolný úrad SR**, ktorý je nezávislým orgánom vykonávajúcim kontrolu hospodárenia s rozpočtovými prostriedkami, so štátnym majetkom, majetkovými právami a pohľadávkami štátu a pod. **V štvrtej hlave sa hovorí o územnej samospráve.**

Piata až siedma hlava pojednáva o najvyšších orgánoch štátnej moci SR, súdoch SR. Najvyššie orgány štátnej moci SR budeme bližšie charakterizovať v nasledujúcej kapitole.

V ôsmej hlave je charakterizovaná prokuratúra SR a verejný ochranca práv. **Prechodné a záverečné ustanovenia k ústave SR sú obsiahnuté v záverečnej deviatej hlave.**

Otázky a úlohy

1. Povedz, kedy bola prijatá Ústava SR a kedy bola novelizovaná?
2. Z čoho sa skladá Ústava SR po formálnej stránke? Stručne zhrň obsah preambuly.
3. Porozprávaj, čo obsahujú jednotlivé hlavy Ústavy SR.

Parlamentný systém Slovenskej republiky

Slovenská republika má parlamentný ústavný systém. Najvýznamnejšie postavenie medzi najvyššími orgánmi štátnej moci má teda **parlament**. Najvyššie orgány štátnej moci sú:

1. Národná rada SR (parlament)
2. Vláda
3. Prezident
4. Ústavný súd SR

1. Národná rada SR

NR SR je jednokomorový, najvyšší ústavodarný a zákonodarný orgán SR. Má 150 poslancov, ktorí sú volení na 4 roky vo všeobecných, rovných, priamych voľbách s tajným hlasovaním. Všetci uchádzači na miesta poslancov musia byť zapísaní na kandidátke jednej z politických strán. Na Slovensku existuje veľa politických strán a funguje tu pomerný volebný systém.

NR SR zasadá stále. Ustanovujúcu schôdzu NR zvoláva prezident tak, aby sa uskutočnila do 30 dní od vyhlásenia výsledkov volieb. NR môže uznesením prerušiť svoje zasadanie. Schôdze NR zvoláva jej predseda, alebo keď o to požiada najmenej 1/5 poslancov. Schôdze sú verejné. Neverejné schôdze sa môžu konať len v prípadoch, ktoré ustanoví zákon, alebo v prípade, že sa na tom uznesie NR 3/5 väčšinou všetkých poslancov.

NR je schopná uznášať sa, ak je prítomná nadpolovičná väčšina všetkých jej poslancov. Na platné uznesenie NR SR je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov. V prípade prijatia ústavy, zmeny ústavy, ústavného zákona, na vyslovenie súhlasu s určitými medzinárodnými zmluvami a na vypovedanie vojny inému štátu je potrebný súhlas aspoň 3/5 väčšiny všetkých poslancov.

Hlavné funkcie NR SR:

- uznášať sa na ústave, ústavných a ostatných zákonoch a kontrolovať, ako sa dodržiavajú

- ústavným zákonom schvaľovať zmluvu o vstupe do štátneho zväzku SR s inými štátmi a o vypovedaní takejto zmluvy
- rozhodovať o návrhu na vypísanie referenda
- pred ratifikáciou vysloviť súhlas s medzinárodnými zmluvami (napr. politickými, hospodárskymi)
- kontrolovať činnosť vlády a rokovať o dôvere vláde alebo jej členom
- schvaľovať štátny rozpočet
- rokovať o základných otázkach vnútornej, medzinárodnej, hospodárskej, sociálnej a inej politiky
- voliť predsedu NR a podpredsedov NR
- voliť sudcov
- uznávať sa na vypovedaní vojny a po skončení vojny o uzavretí mieru

V rámci NR SR pracujú jednotlivé **poslanecké výbory, ktoré plnia iniciatívne a kontrolné funkcie.**

Za poslanca možno zvoliť občana, ktorý má volebné právo, dosiahol vek 21 rokov a má trvalý pobyt na území SR. Funkcia poslanca je nezlučiteľná s výkonom funkcie sudcu, prokurátora, verejného ochrancu práv, príslušníka ozbrojených síl a príslušníka ozbrojeného zboru. Ak bol poslanec vymenovaný za člena vlády SR, jeho mandát poslanca počas výkonu funkcie nezaniká, iba sa neuplatňuje. **Poslanec má poslaneckú imunitu, t.j. nemožno ho trestne stíhať, ani ho vziať do väzby bez súhlasu NR SR.** Ak NR súhlas odoprie, trestné stíhanie alebo vzatie do väzby je počas trvania poslaneckého mandátu vylúčené. Poslanec sa môže funkcie poslanca vzdať.

Predseda NR zvoláva a riadi schôdze NR SR, podpisuje ústavu, ústavné zákony a zákony. Prijíma sľub poslancov a sudcov. Jeho úlohou je vyhlasovať voľby do NR SR. Podpredsedovia NR pomáhajú predsedovi NR riadiť a organizovať činnosť NR.

Otázky a úlohy

1. Charakterizuj ústavný systém Slovenskej republiky a vymenuj najvyššie orgány štátnej moci SR.
2. Popíš najvyšší zákonodarný orgán SR.
3. Aké sú hlavné funkcie NR SR?
4. Kto sa môže stať poslancom NR SR? Aké práva a obmedzenia platia pre poslanca NR SR?

5. Uved' úlohy predsedu a podpredsedov NR SR.

2. Vláda

Vláda SR je vrcholným orgánom výkonnej moci. Skladá sa z predsedu, podpredsedov a ministrov.

Vláda je povinná do 30 dní po svojom vymenovaní predstúpiť pred NR SR, predložiť jej svoj program a požiadať ju o vyslovenie dôvery. Za výkon svojej funkcie je zodpovedná NR a tá jej kedykoľvek môže vysloviť nedôveru. Ak NR vysloví vláde nedôveru, prezident SR vládu odvolá. Prezident ju však poverí vykonávaním jej funkcie až do vymenovania novej vlády.

Vláda je schopná uznášať sa, ak je prítomná nadpolovičná väčšina jej členov a na prijatie uznesenia vlády je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých členov vlády.

Hlavné funkcie vlády sú:

- rozhodovať o návrhoch zákonov
- o nariadení vlády
- o programe vlády a jeho plnení
- o zásadných opatreniach v hospodárskej a sociálnej politike
- o návrhoch štátneho rozpočtu
- o medzinárodných zmluvách SR
- o zásadných otázkach vnútornej a zahraničnej politiky
- o podaní návrhu zákona NR SR alebo iného závažného opatrenia na verejnú diskusiu
- o vymenúvaní a odvolávaní štátnych funkcionárov
- o udeľovaní amnestie vo veciach priestupkov

Ministerstvá a iné orgány štátnej správy môžu na základe zákonov vydávať všeobecne záväzné právne predpisy, ak sú na to zo zákona splnomocnené.

Člen vlády nemôže vykonávať poslanecký mandát alebo vykonávať funkciu v inom orgáne verejnej moci. Nesmie podnikáť alebo vykonávať inú zárobkovú činnosť okrem správy vlastného majetku a vedeckej, pedagogickej, literárnej alebo umeleckej činnosti.

Predsedu vlády vymenúva a odvoláva prezident SR. Za predsedu vlády môže byť vymenovaný každý občan SR, ktorý je voliteľný do NR SR.

Na návrh predsedu vlády prezident SR vymenúva a odvoláva ďalších členov vlády a poveruje ich riadením ministerstiev. Za podpredsedu vlády a ministra môže vymenovať občana, ktorý je voliteľný do NR SR.

Otázky a úlohy

1. Charakterizuj vládu SR. Aká je pozícia vlády SR voči Národnej rade SR?
2. Uveď hlavné funkcie vlády SR.
3. Kto sa môže stať členom vlády SR? Aké obmedzenia platia pre členov vlády? Kto vymenúva a odvoláva predsedu vlády a ostatných členov vlády SR?

3. Prezident

Je hlavou SR. Prezidenta SR volia občania vo všeobecných, priamych voľbách na obdobie 5 rokov. Za prezidenta môže byť zvolený každý občan SR, ktorý má právo voliť a ktorý dosiahol vek 40 rokov.

Hlavné funkcie prezidenta sú:

- zastupuje SR navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy
- prijíma a poveruje vyslancov
- zvoláva ustanovujúcu schôdzu NR SR
- môže rozpustiť NR SR, ak tri razy do 6 mesiacov po voľbách nedôjde k schváleniu programového vyhlásenia vlády
- podpisuje zákony
- vymenúva a odvoláva predsedu a ostatných členov vlády SR, poveruje ich vedením ministerstiev a prijíma ich demisiu
- udeľuje vyznamenania
- udeľuje amnestiu
- je hlavným veliteľom ozbrojených síl
- vypovedáva vojnu na základe rozhodnutia NR SR
- vyhlasuje referendum
- môže vrátiť NR SR zákon s pripomienkami
- môže predkladať NR SR návrhy zákonov a iných opatrení

Tá istá osoba môže byť zvolená za prezidenta najviac v dvoch po sebe nasledujúcich obdobiach. Voľba prezidenta sa vykoná v posledných 60 dňoch volebného obdobia

úradujúceho prezidenta. Ak sa úrad prezidenta uvoľní pred uplynutím volebného obdobia, voľba nového prezidenta sa uskutoční do 30 dní.

Prezident nesmie vykonávať inú platenú funkciu, povolanie alebo podnikateľskú činnosť a nesmie byť členom orgánu právnickej osoby, ktorá vykonáva podnikateľskú činnosť.

Ak nie je prezident zvolený, alebo ak sa funkcia prezidenta uvoľní a ešte nie je zvolený nový prezident, alebo ak bol zvolený nový prezident, ale ešte nezložil sľub, alebo ak prezident nemôže svoju funkciu vykonávať pre závažné dôvody, **niektoré funkcie prezidenta prechádzajú na vládu SR. V tomto prípade môže vláda poveriť predsedu vlády vykonávaním niektorých právomocí prezidenta. Na predsedu vlády prechádza v tom čase hlavné velenie ozbrojených síl. Niektoré z oprávnení prezidenta prechádzajú v tom čase na predsedu NR SR.**

Prezidenta možno stíhať len za vlastizradu. O obžalobe a odvolaní prezidenta v tomto prípade rozhoduje Ústavný súd.

Otázky a úlohy

1. Kto sa môže stať prezidentom SR? Ako je volený prezident SR?
2. Vymenuj hlavné funkcie prezidenta SR.
3. Aké obmedzenia platia pre prezidenta SR?
4. Výkon funkcie prezidenta môže v určitých prípadoch prejsť na iný štátny orgán. Uved' na ktorý a v akých prípadoch sa tak stáva

4. Ústavný súd SR

Je to nezávislý súdny orgán, ktorý slúži na ochranu ústavnosti. Skladá sa z 13 sudcov, ktorých vymenúva prezident na 12 rokov z dvojnásobného počtu osôb navrhnutých NR SR.

Hlavné funkcie Ústavného súdu (ďalej skratka ÚS) sú:

- rozhoduje o súlade zákonov s ústavou, s ústavnými zákonmi a s niektorými medzinárodnými zmluvami,
- o súlade niektorých medzinárodných zmlúv s ústavou alebo ústavným zákonom,
- o súlade nariadení vlády, právnych predpisov ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy s ústavou, ústavnými zákonmi a zákonmi,
- o súlade nariadení orgánov územnej samosprávy s ústavou a zákonmi,

- právnych predpisov miestnych orgánov štátnej správy s ústavou, zákonmi a právnymi predpismi,
- právnych predpisov s medzinárodnými zmluvami,
- o tom, či predmet referenda, ktoré sa má vyhlásiť, je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom,
- o sťažnostiach fyzických alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy ratifikovanej SR.

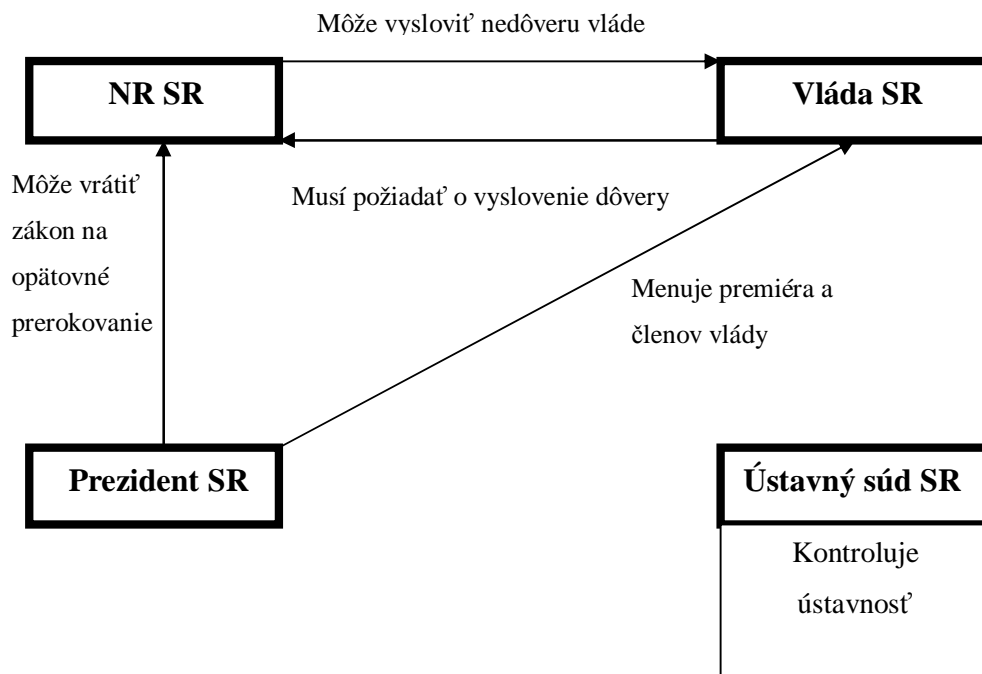
Za sudcu ÚS môže byť vymenovaný občan SR, ktorý je voliteľný do NR, dosiahol vek 40 rokov, má vysokoškolské právnické vzdelanie a je najmenej 15 rokov činný v právnickom povolaní. Tá istá osoba nemôže byť opakovane vymenovaná za sudcu Ústavného súdu.

Na čele ÚS je jeho predseda, ktorého zastupuje podpredseda. Predsedu a podpredsedu vymenúva zo sudcov ÚS prezident SR.

Sudcovia ÚS majú imunitu rovnako ako poslanci NR SR. Ak je vymenovaný sudca ÚS členom politickej strany alebo politického hnutia, je povinný vzdať sa členstva v nich ešte pred zložením sľubu. **Sudcovia ÚS vykonávajú funkciu ako svoje povolanie.** Nesmú podnikáť, vykonávať inú zárobkovú činnosť, okrem správy vlastného majetku a činnosti vedeckej, pedagogickej, literárnej a umeleckej. Nesmú mať funkciu alebo pracovný pomer v inom štátnom orgáne. Nástupom do svojej funkcie zaniká ich poslanecký mandát a členstvo vo vláde SR.

Sudca ústavného súdu sa môže svojej funkcie vzdať. Prezident SR môže sudcu ÚS odvolať na základe odsudzujúceho právoplatného rozsudku pre úmyselný trestný čin a na základe disciplinárneho rozhodnutia ÚS pre čin, ktorý je nezlučiteľný s výkonom jeho funkcie v ústavnom súde.

Schéma : Základné vzťahy medzi najvyššími orgánmi štátnej moci v Slovenskej republike.

Otázky a úlohy

1. Charakterizuj Ústavný súd SR.
2. Uveď, aké sú základné funkcie Ústavného súdu SR.
3. Kto sa môže stať sudcom ÚS SR? Aké sú práva, povinnosti a obmedzenia sudcu ÚS SR?
4. Popíš základné vzťahy medzi najvyššími orgánmi štátnej moci v SR.

5. Slovníček

- **buržoázia** - termín považovaný marxistickými i niektorými ďalšími ľavicovými teoretikmi a politikmi na označenie vlastníckej triedy podnikateľského typu po priemyselnej revolúcii. Teoretici liberalizmu a konzervativizmu používajú na označenie tejto sociálnej vrstvy pojem horná stredná trieda. Termín „buržoázia“ má pôvod vo francúzskom ponímaní spoločnosti, kde označoval najmä horné mestské vrstvy.
- **demokracia** - (z gr. démos – ľud, kratia – moc, sila) – pojem, ktorý sa používa veľmi nejednoznačne. Spravidla sa ním označuje forma politického zriadenia, spočívajúca na princípe podriadenia sa menšiny väčšine a uznania slobody a rovnosti občanov.
- **evanjelický** – uznávajúci vyznanie, učenie M. Luthera; patriaci luteránskej cirkvi
- **inteligencia** – spoločenská vrstva duševne pracujúcich, vzdelancov
- **internacionála** – medzinárodné združenie; medzinárodná organizácia robotníckej triedy
- **konzervatívny** – hlásiaci sa k hodnotám, zásadám vytvoreným v minulosti z hľadiska kultúrneho, ekonomického a politického vývoja
- **ľavica** – označuje časť politického spektra, ktorá sa oficiálne stotožnila so záujmami stredných a nižších vrstiev spoločnosti
- **liberálny** – veriaci v najvyššiu hodnotu jednotlivca, jeho slobody a jeho práva; opierajúci sa o individualizmus; uznávajúci pokrok
- **monarchia** – doslovne znamená vládu vykonávanú jedným, dnes sa však monarchiou rozumie forma vlády, v ktorej hlava štátu zastáva úrad – spravidla s titulom kráľ alebo kráľovná – buď doživotne, alebo až do doby, keď sa ho zriekne (do abdikácie)
- **nacionalizmus** – cit a ideológia oddanosti národu a jeho záujmom; teória podľa ktorej by mal byť základom štátu národ a národ by mal byť konštituovaný ako štát
- **pravica** – časť politického spektra. Historické rozdelenie ľavica verzus pravica pochádza z fyzického rozmiestnenia členov v zákonodárnom zbore pred Francúzskou revolúciou. Zástupcovia šľachty a kléru sedeli vpravo. Neskôr sa pod pravicou rozumela protipokroková časť politických hnutí. V súčasnosti je za pravicu považované každé konzervatívne hnutie. V skutočnosti značná časť konzervatívcov je v „strede“.
- **republika** – forma štátneho zriadenia, v ktorej sa zvrchovaná moc (parlament, prezident) volí na určité obdobie
- **republikánsky** – priznávajúci sa k štátnej forme republiky; vzťahujúci sa na Republikánsku stranu v USA
- **sociál-demokratizmus** – názor, ktorý obsahuje niektoré prvky socialistickej viery, usiluje však skôr o reformu než o revolúciu, rešpektuje ústavné postupy a uznáva princípy demokratických volieb
- **socializmus** – v marxistickej teórii a oficiálnom komunistickom jazyku znamená socializmus systém výrobných vzťahov, ktorý má byť charakteristický pre prechodnú fázu medzi

kapitalizmom a komunizmom. Výrobné prostriedky sú prevzaté do spoločenského vlastníctva a štát pretrváva ako administratívny stroj podporujúci nový spoločenský poriadok a nový systém práce tak, aby sa mohlo vyvinúť skutočné spoločné vlastníctvo a aby nakoniec mohlo dôjsť k zrušeniu štátu.

- **sociálny** – spoločenský; týkajúci sa spoločnosti; vyplývajúci zo spoločenského života

6. HLAVNÉ SOCIÁLNO-POLITICKÉ DOKTRÍNY A POLITICKÉ KONCEPCIE SÚČASNOSTI

Hlavné sociálno-politické doktríny súčasnosti sú:

- ✓ Liberalizmus a neoliberalizmus
- ✓ Konzervativizmus a neokonzervativizmus
- ✓ Sociálno-demokratické hnutie
- ✓ Katolícka sociálno-politická doktrína

6.1 . Liberalizmus a neoliberalizmus v politickom hnutí

Pojem liberalizmus je odvodený od latinského slova „libertas“- sloboda. Je synonymom tolerancie, lásky k slobode, voľného rozletu mysle.

Do politického jazyka, kde označuje slobodné spoločenské hnutie, sa dostal v roku 1812 a zaviedol ho španielsky parlament. V zmysle ekonomickom existuje už od stredoveku, kedy sa pojem liberalizmus používal na označenie reakcie meštianstva na obmedzenia zo strany absolutistického feudálneho poriadku.

Existujú dva hlavné prúdy liberalizmu - ekonomický a politický (ako spôsob realizácie štátnej moci). Tieto sa navzájom prepletajú a ovplyvňujú.

Zdrojom liberalizmu ako politickej doktríny bola na jednej strane potreba boja meštianstva proti absolutistickej moci, feudálnym obmedzeniam a pozíciám cirkvi v politike, ktoré brzdili slobodný rozvoj kapitalizmu. Na druhej strane to bola potreba meštianstva ako „tretieho stavu“ teoreticky sformulovať a zdôvodniť vlastné potreby, záujmy a ciele.

Môžeme povedať, že **začiatky liberalizmu siahajú až do 17. storočia** a v nasledujúcich historických obdobiach prechádza výraznými zmenami. **Jeho pôvodnou vlasťou je Anglicko**, odkiaľ prešiel do Francúzska a USA. Neskôr sa dostáva aj do iných štátov. V Nemecku a Taliansku bol liberalizmus slabý a málo originálny.

Možno vyčleniť 3 hlavné vývojové etapy, ktorými prechádzal liberalizmus vo svojom vývoji:

1. etapa: Aristokratický liberalizmus

Bol doktrínou najbohatších vrstiev meštianstva, ktoré bojovali proti feudalizmu a absolutistickej monarchii. Nepresadzovali však ešte požiadavky demokracie, slobody a rovnosti pre všetky vrstvy. V tomto období pôsobilo veľa vynikajúcich mysliteľov, ktorí sformulovali filozofické a politické základy liberalizmu. V Anglicku to boli predovšetkým

John Locke - empirický filozof a zakladateľ politického liberalizmu, Adam Smith - klasik ekonomického liberalizmu a iní. V USA pôsobili v tomto období napr. Thomas Jefferson, vo Francúzsku napr. Montesquieu.

2. etapa: Demokratický liberalizmus

Zahŕňa obdobie do 1. svetovej vojny. Hlavne počas revolučných rokov 1848-1849 začali do liberalizmu prenikať idey politickej demokracie - suverenity ľudu, všeobecného volebného práva a parlamentarizmu. Najvýznamnejšie osobnosti tohto obdobia boli v Anglicku J. Stuart Mill, Herbert Spencer, v USA A. Lincoln a iní.

Demokratický liberalizmus vytláčal posledné zvyšky aristokratického. Po 1. svetovej vojne nastúpil rozpad monarchií, vznikajú nové demokratické republiky, uplatňuje sa právo národov na sebaurčenie. Toto obdobie je však poznačené aj nárastom opozičných síl proti liberalizmu. Išlo najmä o konzervatívne hnutia, nacionalistické, autoritárske a fašistické prúdy, pre ktoré nebol liberalizmus dostatočne autoritatívny.

Typické pre toto obdobie bola idealizácia trhu. Trh sa chápal ako hlavný a jediný regulátor ekonomiky a celého spoločenského života., ktorý si automaticky nastoľuje a udržiava rovnováhu (tzv. zásada laissezfairizmu). Akékoľvek zásahy štátu do fungovania trhu môžu túto rovnováhu len narušiť. Štát teda nemá zasahovať do ekonomiky, len chrániť osobnú slobodu, majetok, verejný poriadok a bezpečnosť štátu. V podmienkach slobodného podnikania tým, že každý sleduje svoje osobné záujmy, prispieva najviac i záujmom celospoločenským. Neviditeľná ruka trhu sama nastoľuje rovnováhu.

3. etapa: Neoliberalizmus (sociálny liberalizmus)

Najhlbšia ekonomická kríza v rokoch 1929-1933 ukázala nedostatočnosť zásad klasického liberalizmu, ktoré sa zakladali na nezasahovaní štátu a donútila spoločnosť hľadať iné cesty prosperity. Nové snahy viedli k vzniku politiky „nového poriadku“ (New deal), ktorú začal presadzovať americký prezident F.D. Roosevelt ako východisko z ekonomickej krízy. Táto politika nielen pripúšťala, ale i predpokladala štátne zásahy do ekonomiky a sociálnej sféry. Hlavným teoretikom tohto prúdu v oblasti ekonómie bol anglický ekonóm J.M. Keynes.

V 60.-70. rokoch po čiastočných úspechoch aplikácie tejto teórie v praxi sa začali prejavovať nedostatky Keynesovej teórie. To bol signál pre nástup konzervativizmu hlavne v USA a neskôr v západnej Európe. **Na túto situáciu reagovali i samotní liberáli. Posilnilo sa krídlo hlásajúce využívanie prvkov klasického liberalizmu, posilnenie pôsobenia trhových mechanizmov. Tak vznikol prúd stúpencov klasického liberalizmu, voľného**

trhu, ktorí sú považovaní aj za konzervatívco. Došlo teda k zblíženiu a vzájomnému prepleteniu liberalizmu a konzervativizmu. Významnými predstaviteľmi tohoto smeru-klasického liberalizmu boli v USA po 2. svetovej vojne hlavne **F.A. Hayek, K.A. Popper a M. Friedman.**

Myšlienky liberalizmu boli zakotvené v mnohých medzinárodných dokumentoch o ľudských a občianskych právach, tvorili vlastne ich teoretický základ a nachádzajú svoje uplatnenie vo všetkých demokratických spoločnostiach.

Významným prúdom neoliberalizmu v 50.-60. rokoch bola doktrína „štátu blahobytu“. Bola rozpracovaná a prakticky realizovaná v Anglicku, Austrálii, Švédsku, USA. Medzi najvýznamnejších teoretikov tohoto smeru patrí napr. americký ekonóm **J.K. Galbraith.** Tento prúd vychádza z myšlienky, že rozvinuté štáty by mali stáť na stráži úspechov občanov, garantovať im vysokú úroveň blahobytu a ochraňovať kultúrne hodnoty.

Otázky a úlohy

1. Vymenuj hlavné sociálno-politické doktríny súčasnosti.
2. Charakterizuj pojem liberalizmus. Uveď, aké hlavné prúdy liberalizmu poznáme.
3. Akými hlavnými vývojovými etapami prechádzal liberalizmus? Popíš prvú a druhú etapu.
4. Charakterizuj tretiu etapu vo vývine liberalizmu. Vysvetli, čo je to doktrína „štátu blahobytu“. Popíš prúd stúpcov klasického liberalizmu.

Základné východiskové tézy, na ktorých bol vybudovaný liberalizmus:

Pôvodne vychádzal z doktríny **prirodzeného práva.** Podľa nej objektívne existujú nemenné, absolútne, univerzálne práva človeka, ktoré predchádzajú štátnu moc a pozitívne právo.

V najnovšej verzii má podobu ľudských a občianskych práv.

Medzi základné tézy liberalizmu patril a patrí **individualizmus.** Ľudský jedinec je ponímaný ako najvyššia hodnota, zasluhuje si úctu a slobodu, dobro človeka je najvyšším cieľom činnosti spoločenských a politických inštitúcií. Nepotrebuje kontrolu žiadnych autorít - ani štátnych ani náboženských.

Individualizmus vyúsťoval niekedy až do atomistických koncepcií, popierajúcich existenciu akýchkoľvek pozitívnych väzieb v národe, vrstve, spoločnosti a pod.

V poslednom období však význam rozhodujúcich subjektov nadobúdajú nie jednotlivci, ale určité skupiny, či politické strany.

Sloboda je najvyššou hodnotou a vyžaduje odmietnutie akýchkoľvek privilégií. Z jednej strany bola zameraná na odstránenie monarchistických a absolutisticko-cirkevných obmedzení človeka, z druhej strany obsahovala celý súbor deklarovaných liberálno-demokratických práv. V spoločenskej rovine znamenala sloboda možnosť seberealizácie človeka, jeho osobnej kariéry, v ekonomickom zmysle bola slobodou podnikania a konkurencie, do ktorých nemal zasahovať štát.

Právo na súkromné vlastníctvo tvorí ekonomickú základňu liberalizmu, je vyjadrením osobnej slobody človeka, prináša mu osobné šťastie a zároveň je hlavným činiteľom spoločenského pokroku.

S tým úzko súvisí **idea trhovej ekonomiky**, ktorá prešla evolúciou od voľného trhu až po prijímanie štátneho intervencionizmu.

Liberalizmus je vlastne doktrínou pokrokových zmien. Verí v možnosť neustáleho prechodu od starého, horšieho, k novému a lepšiemu, neustáleho zdokonaľovania, ktoré je nevyhnutné pre rozvoj jednotlivcov, ako aj celej spoločnosti. V klasickom liberalizme panovala predstava, že spoločenský a morálny pokrok bude výslednicou technicko-ekonomického vývoja. V súčasnosti sa prekonal tento automatizmus a zdôrazňuje sa potreba hľadať cesty ich optimálneho spájania.

Štátnu moc chápe ako demokratickú zastupiteľskú štruktúru, založenú na deľbe moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Má zabezpečovať suverenitu ľudu, udržiavať právny poriadok a pripúšťať voľnú konkurenciu politických síl.

Najvyššou hodnotou je však človek. Štát má len vytvárať vhodné podmienky pre konanie občanov. Ciele a záujmy si má realizovať každý človek sám podľa vlastných predstáv a schopností. Ak sa posilňujú pozície štátu v snahe reprezentovať všetkých, dochádza k potlačeniu osobnej slobody, aktivity, iniciatívy občanov, v tomto vidia liberáli zárodok totality.

Hoci z princípov liberalizmu vychádzajú mnohé politické strany a hnutia a mnohé z týchto princípov sú uznávané za všeobecne platné, vo vyspelých štátoch nepatria vyhranene liberálne strany medzi najplyvnejšie. Najsilnejšie liberálne strany sú v Latinskej Amerike. V Európe patria medzi stredne silné, až slabšie. V USA nie je žiadna strana orientovaná výslovne liberálne. Prvky liberalizmu sa prejavujú v činnosti Republikánskej i Demokratickej strany.

Liberalné strany predstavujú voľné združenia, myšlienkové prúdy, založené na slobode a tolerancii, vychádzajúce z tradičných hodnôt liberalizmu. Nemajú vybudovanú hierarchickú štruktúru, byrokráciu, nevyžadujú stranícku disciplínu. **Členská základňa a voliči pochádzajú hlavne zo stredných vrstiev, silne je zastúpená inteligencia, slobodné povolania a vyšší úradníci.**

Otázky a úlohy

1. Vymenuj a charakterizuj základné východiskové tézy liberalizmu.
2. Ako liberalizmus chápe štátnu moc?
3. Aké je postavenie liberálnych strán vo svete? Akými znakmi sa vyznačujú liberálne strany?

6.2. Konzervativizmus a neokonzervativizmus

Hlavné tézy konzervativizmu formulovalo britské politické myslenie, menej nemecké a francúzske. Súčasnú podobu konzervativizmu však určuje americká teória a európska sa nachádza pod jej vplyvom. Existuje mnoho spôsobov chápania konzervativizmu. K najrozšírenejším interpretáciám patria tieto:

1. **Pripútanosť k danému stavu vecí, prijímanie existujúceho poriadku a hodnôt, neochota k akýmkoľvek zmenám.**
2. **Ako označenie spoločenskej ideológie,** ktorá za najvyššie dobro uznáva spoločenský poriadok vytvorený v minulosti, spolu s jeho systémom hodnôt, spoločenských inštitúcií a medziľudských vzťahov. Je za zachovanie status quo, pripúšťa len také zmeny, ktoré slúžia jeho upevneniu.
3. **Politický konzervativizmus** ako politický smer vychádzajúci z konzervatívnej ideológie, zameraný na zachovanie, resp. na návrat starých poriadkov.

Konzervatívne postoje existovali v celých dejinách ľudstva, avšak ucelené a teoreticky zdôvodnené sa začali objavovať až od čias Francúzskej revolúcie. Vyjadrovali záujmy spoločenských síl vládnuccich v stredoveku - zemskej aristokracie, šľachty a cirkvi, ktorým revolúcia vypovedala vojnu. Boli orientované na ochranu absolutizmu.

Smrteľného nepriateľa videli v racionalizme, preto dokazovali, že spoločný svet sa nedá pochopiť prostredníctvom rozumu, ani zmeniť k lepšiemu revolúciami.

Najvýznamnejším predstaviteľom anglického konzervativizmu bol Edmund Burke (1729-1797). Vo svojej práci „Reflexie na tému revolúcie vo Francúzsku“ zhodnotil anglickú, americkú a francúzsku revolúciu. Tu sformuloval základné východiská anglického konzervativizmu. Tieto sa však v procese historického vývoja menili. Ponechávali si len racionálne a pozitívne prvky, obohacovali sa myšlienkami z iných ideových prúdov.

Hlavné východiská konzervativizmu:

1. **Vychádza z predpokladu, že človek má nielen dobré, ale aj zlé stránky.** Preto si zaslúži slobodu, ale súčasne s tým potrebuje určité obmedzenia prostredníctvom autority, moci, náboženstva, tradícií, ktoré obmedzujú zlo. Spoločnosť je usporiadaná hierarchicky podľa vzoru živého organizmu, čo môže zohrať dôležitú úlohu pri potláčaní zlých vlastností a sklonov.
2. **Zaujíma dvojaký postoj k silnej štátnej moci.** Ako najvyššiu hodnotu prijíma pojem politickej autority, ktorú stelesňuje štát. Je zdrojom spoločenských hodnôt, symbolom národnej hrdosti, vážnosti, garanciou zachovania vlastníctva. Zároveň však vystupuje proti nadmernému zasahovaniu štátu do hospodárskeho a spoločenského života.
3. **Je zameraný proti vážnejším spoločenským zmenám.** Zdôrazňuje potrebu zachovania väzby minulosti s prítomnosťou pri akýchkoľvek spoločenských zmenách.
4. **Je to antiradikálna doktrína,** presýtená skepticizmom voči ideám rýchleho spoločenského pokroku. Revolúcie podľa nej nemôžu priniesť podstatné zmeny, pretože násilne trhajú tradície, väzby s minulosťou, čo môže vyústiť do chaosu.
5. **Váži si široko ponímanú tradíciu,** ktorú kladie proti tomu, čo je nové. V tradícii sa prejavuje rozumné konanie mnohých generácií. S rôznym stupňom intenzity vyjadruje sympatie súkromnému vlastníctvu, slobode jednotlivca, rodine, aristokracii, náboženstvu, cirkvi.
6. **Prirodzenú nerovnosť ľudí berie ako skutočnosť,** ktorá podmieňuje aj ich spoločensko-ekonomickú nerovnosť. Má rešpekt pred aristokratizmom, dobrým pôvodom, zdedeným talentom, či dobrým vzdelaním. Tí, čo sú obdarení talentom, musia v spoločnosti zaujímať vyššie postavenie v porovnaní s ostatnými. Vláda, ktorá

to nerešpektuje, je nespravodlivá, posväčuje priemernosť, potláča ambiciózne povahy a zvýhodňuje menej schopných jedincov.

7. **Uznáva princípy individuálnej slobody a súkromného vlastníctva.** Tieto princípy stelesňujú ideu prirodzeného práva ako najvyššieho práva, sú symbolom politickej sily, jednoty národa, zdrojom stability jeho zriadenia. Súčasťou individuálnej slobody je i možnosť nadobúdať a disponovať súkromným vlastníctvom, ktoré motivuje k poctivej práci.

Otázky a úlohy

1. V ktorej krajine boli formulované základné tézy konzervativizmu? Ako môžeme interpretovať konzervativizmus?
2. Záujmy ktorých spoločenských síl v stredoveku vyjadroval konzervativizmus? Kto sformuloval základné východiská anglického konzervativizmu?
3. Uveď a vysvetli hlavné východiská konzervativizmu.

Neokonzervativizmus

V 30. rokoch začal americký prezident D.F.Roosevelt v snahe prekonať dôsledky hospodárskej krízy presadzovať neoliberalne koncepcie, vychádzajúce z učenia Keynesa.

Tento postup vyvolal odpor tradične silných konzervatívnych síl v USA, ktoré v ňom videli ohrozenie klasických hodnôt. Preto sa sformovali do jednotného prúdu - neokonzervativizmu, ktorý všestranne podložili ekonomickou, filozofickou i politickou teóriou, zodpovedajúcou novým podmienkam a po 2. svetovej vojne prešli do ofenzívy. V 60. a 70. rokoch, kedy sa dostavili prvé neúspechy Keynesovej teórie, neokonzervatívne sily sa dostávajú na politickú scénu najprv v USA, Veľkej Británii a neskôr i v ďalších krajinách. Argumentovali tým, že príčinou inflácie a recesie sú vysoké mzdy, rozsiahle sociálne programy a rastúca úloha štátu.

Z hľadiska filozofického vystúpili proti myšlienkam sociálnej spravodlivosti, rovnosti, spravodlivého rozdeľovania, ktoré odsúdili ako nebezpečné utópie a predzvest' totalitarizmu, ktorý chce podriaďiť občana centrálnej moci. Všetci občania totiž nemôžu súhlasiť s tou formou spoločenskej spravodlivosti, ktorú presadzuje centrálna moc. Preto treba

upustiť od snáh o spravodlivé rozdeľovanie, ponechať túto úlohu trhu, kde sa môžu slobodne uplatňovať záujmy a výnimočnosti každého jednotlivca.

Zaujímavé je, že neokonzervativizmus siaha v svojej ideovej výzbroji k myšlienkam klasického liberalizmu- ako napr. sloboda, individualizmus, čo najviac trhu, nezasahovanie štátu do ekonomiky a pod. Ekonomický základ neokonzervativizmu tvorí **teória monetarizmu**, ktorej zakladateľom je **Milton Friedman**. Významnými osobnosťami tohoto prúdu boli F.A. Hayek, J. Sachs a iní. Neokonzervativizmus tvorí široký heterogénny prúd, ktorý má rôzne teórie a názory.

Neokonzervatívne teórie sa začali presadzovať v plnom rozsahu do praxe vo Veľkej Británii nástupom premiérky M. Thatcherovej v roku 1979 a v USA s nástupom prezidenta R. Reagana v roku 1981. Podobné tendencie sa presadzujú aj vo Francúzsku a SRN. V hospodárskej politike **odmietajú Keynesovu teóriu**, orientovanú na plnú zamestnanosť, obmedzujú sociálne opatrenia a iné zásahy štátu. **Ich usilím je rôznymi mechanizmami oživiť podnikateľskú aktivitu, ktorá je predpokladom konjunktúry.**

Typickým nositeľom neokonzervativizmu je **Konzervatívna strana vo Veľkej Británii, Republikánska strana v USA**, z ideového dedičstva čerpajú i mnohé **kresťansko-demokratické strany, napr. nemecká CDU-CSU a iné.** Vo Francúzsku sú to **republikánsky orientované strany, napr. Združenie za republiku, Republikánska strana a pod.**

Otázky a úlohy

1. Kedy a pod vplyvom akých udalostí sa sformoval neokonzervativizmus?
2. Aké sú filozofické východiská neokonzervativizmu?
3. Aký je vzťah neokonzervativizmu k myšlienkam klasického liberalizmu?
4. Kde sa v praxi začali presadzovať neokonzervatívne teórie? Uveď, ktoré politické strany vo svete sú nositeľmi ideí neokonzervativizmu.

6.3. Sociálno-demokratické hnutie

Koncom XIX. storočia sa rozrastá a postupne presadzuje tzv. štvrtý stav buržoáznej spoločnosti- robotnícka trieda, ktorý je produktom priemyselnej revolúcie a vzniku industriálnej spoločnosti.

Politicky sa začína aktivizovať prostredníctvom sociálno-demokratických strán a vytváraním odborov. Sociálno-demokratické strany zohrali významnú úlohu v zlepšovaní existenčných podmienok pracujúcich a celkovej humanizácii spoločnosti. Išlo napr. o skrátenie pracovného času na 8 hodín, zvyšovanie miezd, sociálne zabezpečenie, podporu v nezamestnanosti, nárok na vzdelanie, účasť na riadení výroby.

Počiatky sociálno-demokratického hnutia sú späté s činnosťou II. internacionály, založenej v roku 1889.

Koncom XIX. storočia sa však začína rozkol v robotníckom hnutí, ktorý sa neskôr prejavil vo vzniku dvoch hlavných prúdov:

sociálno-demokratického a
komunistického (bolševického),

ktoré si vytvorili i svoje vlastné medzinárodné organizácie.

Predstaviteľ prvého prúdu nemecký teoretik Bernstein dokázal, že kapitalizmus sa zásadne mení, je vývojaschopný a cieľom teda nemôže byť jeho násilné zvrhnutie, ale postupné reformovanie (sociálny reformizmus). Tvrdil, že sociálno-demokratické strany tým, že sa podieľajú na politike a činnosti štátnych orgánov, môžu cestou postupných reforiem vytvoriť spravodlivú spoločnosť. Položil teoretické základy tzv. etického socializmu.

Odlíšnosť týchto dvoch myšlienkových prúdov sa prejavila aj v založení rôznych politických strán.

V roku 1903 došlo k založeniu Strany bolševikov ako zárodku komunistického krídla a neskôr v roku 1919 došlo k založeniu tzv. Komunistickej internacionály, ktorá si za svoj cieľ stanovila rozšírenie komunistických strán vo svete.

Po rozpustení II. internacionály počas 1. svetovej vojny sa sociálno-demokratické strany, ktoré nevstúpili do Komunistickej internacionály, spojili v roku 1923 do tzv. Socialistickej robotníckej internacionály, ktorá sa aj naďalej označovala ako druhá. Zanikla počas II. svetovej vojny. Už obnovením tejto organizácie sociálno-demokratické strany demonštrovali, že sa rozišli s komunistickým hnutím, ktoré chápali ako ľavičiarsky

radikalizmus. Odmietli predovšetkým násilnú, tzv. revolučnú cestu prechodu k socializmu, nastolenie diktatúry proletariátu. Oproti tomu postavili princíp liberálnej demokracie, odmietli úplnú likvidáciu súkromného vlastníctva, totálne zoštátnenie, ideologický monopol a pod.

Sociálno-demokratické strany vo viacerých krajinách (Nemecko, Taliansko, Francúzsko) boli natoľko silné, že **boli zastúpené vo vláдах, resp. samotné tvorili vlády.**

Otázky a úlohy

1. Čo je to tzv. štvrtý stav buržoáznej spoločnosti? Kedy a akým spôsobom sa začína politicky aktivizovať?
2. Kedy sa začína rozkol v robotníckom hnutí? Ktoré hlavné prúdy v robotníckom hnutí v tomto období vznikli? Charakterizuj ich vývoj a porovnaj ich program.

Moderné sociálno-demokratické hnutie

Moderné sociálno-demokratické hnutie je späté s činnosťou Socialistickej internacionály, ktorá bola založená na ustanovujúcom kongrese vo Frankfurte nad Mohanom v roku 1951. Tu došlo k jasnému formulovaniu zásad, cieľov a programových dokumentov sociálnej demokracie. Tieto zásady vychádzali z demokratických výdobytkov, ktoré poskytovala buržoázna spoločnosť a postupne ich rozširovali. **Išlo predovšetkým o parlamentarizmus, všeobecné volebné právo, občianske práva a slobody, ideový a politický pluralizmus a iné.**

To, že sociálno-demokratické strany boli prítomné vo vláдах a parlamentoch, umožňovalo legálne uskutočňovať reformy, **v dôsledku ktorých by mala vzniknúť sociálne spravodlivejšia spoločnosť, programovo označovaná ako „demokratický socializmus“.**

Princípy demokratického socializmu sú:

- najvyššou hodnotou je človek a rešpektovanie jeho dôstojnosti,
- svetonázorová neutralita,
- zakotvenie zmiešaného vlastníctva- existencia súkromného, družstevného, komunálneho a štátneho vlastníctva,
- rozšírenie štátneho sektora ako nástroja na riešenie sociálnych otázok,
- využívanie prvkov plánovania,

- idea sociálneho partnerstva t.j. jednoty a spoločného postupu pracovníkov a zamestnávateľov,
- účasť pracujúcich na riadení podnikov a ich podiel na ziskoch,
- vytvorenie rovnakých šancí vstupu do života pre všetkých,
- pozornosť zvyšovaniu vzdelanosti, kultúry, humanizácie spoločnosti, ako podmienok rastu spoločenského pokroku,
- uplatňovanie aktívnej sociálnej politiky, ktorá vytvárala garancie dôstojnej existencie i pre sociálne najslabších.

V dôsledku týchto zmien zanikol starý kapitalizmus s jeho protirečeniami a konfliktami, polarizáciou na bohatých a chudobných a vznikla spravodlivejšia spoločnosť, štát blahobytu. Aplikovali teda tézu etického socializmu, ktorý ponímal socializmus ako zvláštnu úroveň ľudskej mravnosti. Údajne vzniká vo vedomí každého človeka a úlohou sociálnej demokracie je rozvíjať a pestovať tieto zárodky. Socializmus nechápu ako určitý stav, ktorý by chceli dosiahnuť, ale ako smer pohybu, tendenciu vývoja, ktorá dáva možnosť neustáleho zdokonaľovania.

Otázky a úlohy

1. Kedy a kde bola založená Socialistická internacionála? Aké strany združuje a z akých zásad vychádza?
2. Aké sú princípy demokratického socializmu? Aké zmeny v živote spoločnosti spôsobila praktická aplikácia týchto princíпов?

Vývoj sociálno-demokratického hnutia po roku 1959

Významným medzníkom v povojnovom období sociálno-demokratického hnutia bol zjazd sociálno-demokratickej strany Nemecka (SPD) v Godesberte v roku 1959, na ktorom sa úplne rozišli s marxizmom ako svojou teoretickou základňou a odstúpili od ponímania sociálno-demokratickej strany ako strany robotníckej. Profilovali sa ako strana ľudová, strana celej spoločnosti. S tým súvisela aj zmena politického programu a politickej orientácie. Tieto zmeny prijali neskôr i ďalšie strany a stali sa oficiálnou líniou Socialistickej internacionály. V súčasnosti združuje táto organizácia sociálno-

demokratických strán 48 plnoprávných členov zo 43 štátov sveta. Členskú základňu tvorí okolo 14 miliónov členov, avšak vo voľbách získavajú jej kandidáti 70-80 miliónov hlasov.

Zmena programov týchto strán bola vyvolaná dôsledkami úspešného hospodárskeho rozvoja a silnej hospodárskej politiky. Zanikli ostré hranice v sociálnom postavení medzi bohatými a chudobnými, postupne zanikajú tradičné robotnícke profesie. Najpočetnejšími sa stávajú stredné vrstvy, ktoré politicky stabilizujú spoločnosť. V práci, ktorú vykonávajú, prevláda duševný prvok. Je to dôsledok prechodu od industriálnej k postindustriálnej, informačnej spoločnosti, v ktorej sa rozhodujúcim stane široko ponímaný sektor služieb a informatiky. Podľa niektorých údajov stredná vrstva tvorí 60-70 % obyvateľstva, v sfére služieb je zamestnaných v západnej Európe okolo 55% ekonomicky aktívnych občanov, v USA je to dokonca 70%. Sociálno-demokratické strany sa preto snažia osloviť a získať predovšetkým stredné vrstvy.

Kongres Socialistickej internacionály, ktorý sa konal v Stockholme v júni 1989, prijal stanovy, v ktorých vidieť snahu rozšíriť pole pôsobnosti prevažne z Európy na všetky kontinenty, zaujať stanoviská k riešeniu všetkých globálnych problémov a zásadných medzinárodných vzťahov. Je tu sformulovaný program boja za zachovanie mieru, odzbrojenie a mierové riešenie konfliktov. Dokumenty zdôrazňujú potrebu nastolenia spravodlivých hospodárskych vzťahov medzi bohatým Severom a chudobným Juhom, bez ktorých nie je možné prekonať potencionálne konflikty a napätia. Vyzývajú tiež k spoločnému riešeniu závažných ekologických otázok. Prízvukujú tradičné hodnoty sociálnej demokracie- slobodu, spravodlivosť a solidaritu. Zdôrazňujú dôsledné dodržiavanie ľudských práv, ochranu ľudskej dôstojnosti a slobody.

Štát ponímajú ako neutrálny orgán integrujúci celú spoločnosť. Vychádzajú z tradičných hodnôt liberálnej demokracie, akými sú parlamentná demokracia, suverenita ľudu, všeobecné voľby, pluralizmus. Usilujú sa o budovanie právneho a sociálneho štátu, t.j. takého, ktorý garantuje rovnosť všetkých pred zákonom, uplatňuje aktívnu sociálnu politiku, chráni najslabšie vrstvy. Poukazujú na potrebu decentralizácie moci, prehĺbvanie významu regiónov a samosprávnych prvkov v ich riadení.

V hospodárskej oblasti sú za zmiešané vlastníctvo, avšak súkromné vlastníctvo považujú za základ podnikateľskej aktivity. Štátny sektor využívajú len v niektorých vybraných špecifických odvetviach. Nad'alej vychádzajú s princípov sociálneho partnerstva, jednoty práce a kapitálu, ktorá sa dosahuje rokovaním medzi odbormi a zamestnávateľmi. Účasť pracovníkov v samosprávnych orgánoch podnikov sa môže uskutočňovať alebo prostredníctvom spolurozhodovania, kedy si volia zamestnanecké rady,

alebo prostredníctvom spoluvlastníctva, čiže zamestnaneckých podielov a účastín podniku. Okrem toho sú za vytváranie samosprávnych družstiev pracujúcich, akciových spoločností a pod. **Presadzujú aktívnu hospodársku politiku štátu zameranú na tvorbu pracovných miest a rozvojové programy.**

Otázky a úlohy

1. Čo bolo významným medzníkom v povojnovom období sociálno-demokratického hnutia? K akej zmene v programe sociálno-demokratických strán v tomto období dochádza?
2. K akej zmene v sociálnej štruktúre kapitalistickej spoločnosti dochádza v 2. polovici 20. storočia? Na ktoré vrstvy obyvateľstva sa začína sústreďovať pozornosť sociálno-demokratických strán?
3. Aké zásady boli sformulované na kongrese Socialistickej internacionály v Stockholme v roku 1989?

Sociálno-demokratické strany vo svete

Najvplyvnejšie sociálno-demokratické strany pôsobia v SRN, Taliansku, Rakúsku, Veľkej Británii a v Škandinávskych krajinách. Sociálno-demokratická strana Švédska bola až na malé výnimky vládnuou stranou v celom povojnovom období až do roku 1991, realizovala ojedinelý pokus vytvorenia spravodlivej spoločnosti známej pod názvom „švédsky socializmus“. **V mnohých krajinách sú neodmysliteľnou zložkou politického systému, bez ktorej nie je možné zostaviť vládu.**

V rámci 1. ČS republiky pôsobila silná sociálno-demokratická strana, ktorá bola stabilne zastúpená vo vláde. Po novembri 1989 obnovila svoju činnosť pod názvom Česko-slovenská sociálna demokracia a bola prijatá do Socialistickej internacionály ako následník predvojnovkej strany. Vzhľadom na to, že v minulosti bola nositeľom ideí čechoslovakizmu, vytvorila sa na Slovensku Sociálno-demokratická strana Slovenska, čím demonštrovala svoj odlišný prístup k riešeniu národnostnej problematiky. Jej vplyv v spoločnosti bol však slabý. Po rozdelení federácie sa táto strana na Slovensku zachovala, no mala i v súčasnosti stále má slabý politický vplyv.

Sociálno-demokratické strany sú spravidla budované s hierarchickou organizačnou štruktúrou, pomerne silnou centralizáciou. Majú individuálne členstvo, pomerne prísnu

straníčku disciplínu a vlastný program. Okrem toho môžu mať aj kolektívne členstvo. **Kolektívnymi členmi sú spravidla odbory** (majú ich napr. anglická Labour party, nemecká SPD). **V období po rozpade totalitných režimov vo východnej a strednej Európe sa niektoré strany posúvajú ešte viac na tzv. ľavý stred. V dôsledku toho oslabujú svoje väzby s odbormi a prestávajú používať pojem socializmus vzhľadom na jeho diskreditáciu vo vedomí západnej spoločnosti.**

Otázky a úlohy

1. V ktorých krajinách pôsobia najvplyvnejšie sociálno-demokratické strany? Aká je ich pozícia na politickej scéne?
2. Aký bol vývoj a pozícia sociálno-demokratickej strany v rámci Československa a neskôr na Slovensku?
3. Ako sú budované sociálno-demokratické strany?

6.4. Katolícka sociálno-politická doktrína

Po víťazstve buržoázno-demokratických revolúcií v Holandsku, Anglicku a Francúzsku sa začína kríza oficiálnej katolíckej doktríny, ktorá bola v stredoveku baštou feudalizmu. **Oficiálne názory katolicizmu sú konfrontované so svetskými prúdmi a realitou rodiacej sa kapitalistickej spoločnosti, jej liberálno-demokratickou koncepciou, osvietenectvom a racionalizmom.** Pod tlakom týchto faktorov sa **prispôsobuje novým podmienkam a prispôsobuje im aj svoje sociálne učenie.**

V novodobých dejinách môžeme vyčleniť **3 hlavné vývojové etapy, ktorými prechádza katolícka sociálno-politická doktrína:**

1. **etapa** zahrňuje obdobie rokov 1789-1878. **Katolicizmus spochybňuje všetky hlavné tézy tvoriace základ liberálnej demokracie.** Kritizuje heslo slobody vyjadrené v Deklarácii práv človeka a občana (bola prijatá vo Francúzsku počas revolúcie), ako aj tézy, hlásajúce suverenitu ľudu, deľbu štátnej moci a jej svetský charakter, tiež ekonomický a politický liberalizmus.
2. **etapa (1787-1958) sa začína nástupom pápeža Leva XIII. Je obdobím dozrievania kompromisu katolíckeho sociálneho učenia s obsahom spoločenských premien.**

Svoju vlastnú štruktúru prispôsobuje novému spoločenskému poriadku a buržoáznym doktrínam.

3. **etapa sa začína pontifikátom Jána XXIII. (1958-1963) a trvá dodnes. Otvára novú etapu rozvoja katolíckeho myslenia. Plne akceptuje liberalizmus, do centra pozornosti postavila miesto a hranice slobody jednotlivca, spoločenské zriadenie, formy vlastníctva. Neodsudzuje odlišné názory, pohľady, ale snaží sa o porozumenie so svetskými prúdmi a meniacou sa spoločenskou realitou. Centrum pozornosti katolíckej cirkvi sa rozširuje z Európy na všetky kontinenty.**

Najvýznamnejšie udalosti druhej etapy vývoja katolíckej sociálno-politickej doktríny

Z uvedených faktov vyplýva, že najvýznamnejší kvalitatívny zvrät nastáva až v 2. etape za pôsobenia pápeža Leva XIII. (1878-1903), kedy boli prijaté známe encykliky „Rerum novarum“ (1891) a „Graves de communi“, v ktorých je sformulovaný základ nového spoločenského programu cirkvi. Tento akceptoval spoločensko-politické zásady kapitalizmu- parlamentarizmu, suverenitu ľudu, ľudské a občianske práva. Oficiálnou filozofiou cirkvi sa stal neotomizmus. Tento program sa zmieruje s istou nevyhnutnou diferenciáciou spoločnosti, uznáva potrebu zasahovania štátu. **Vychádza z princípov náboženskej tolerancie, vyzýva cirkev k návratu do prítomnosti a k tvorivosti.**

Vývoj však neprebíhal priamočiarno ani od tohto obdobia. Počas pôsobenia niektorých pápežov, napr. Piusa X. (1903-1914), boli aj pokusy o návrat k absolutizmu a monokracii.

Snahy rozširovať slobodu myslenia presadzoval však už zakrátko Pius XI. (1922-1939), ktorý tiež vyslovil súhlas so zakladaním katolíckych organizácií a strán. Na druhej strane bol zakladateľom tzv. Katolíckej akcie - organizácie svetských katolíkov, ktorá sa snažila podriaďovať cirkvi niektoré oblasti spoločenského života. Svoje sociálne názory vyložil v encyklike „Quadragesimo anno“ (1931). **Akceptoval kapitalizmus, súkromné vlastníctvo, požadoval však spravodlivé rozdeľovanie. Štát a odbory by mali predchádzať sociálnym konfliktom, napätiu a riešiť ich.**

Otázky a úlohy

1. V ktorom období dochádza ku kríze oficiálnej katolíckej doktríny?
2. Ktoré hlavné vývojové etapy vo vývoji katolíckej sociálno-politickej doktríny poznáme?
Uved' ich charakteristiku.

3. Za pôsobenia ktorého pápeža došlo k výraznému kvalitatívnemu zvratu v katolíckom sociálno-politickom hnutí? Aký spoločenský program cirkvi sformuloval?
4. Ktorý pápež vyslovil súhlas so zakladaním katolíckych organizácií a strán?

Najvýznamnejšie udalosti tretej etapy vývoja katolíckej sociálno-politickej doktríny

Zásadný zvrat však nastal až s nástupom pápeža Jána XXIII. (1958-1963), ktorý zvolal II. Vatikánsky koncil, tzv. Vaticanum II. a nastolil pred ním úlohu rozpracovať program reforiem katolíckej cirkvi. Jeho najvýznamnejšími encyklikami sú „Mater et Magistra“ (1961) a „Pacem in terris“ (1963). V obidvoch encyklikách berie na vedomie svetonázorový, politický a ekonomický pluralizmus vo svete, vyzýva na vzájomnú spoluprácu, ako hlavný cieľ kladie zachovanie mieru vo svete.

Nastoluje tiež problematiku krajín tzv. tretieho sveta a ich budúcnosti. **Vychádza z personalistickej filozofie, ktorá ako najvyššiu hodnotu uznáva človeka, zdôrazňuje prvenstvo človeka nad svetom vecí. Je za zachovanie súkromného vlastníctva, súhlasí s čiastočným zospoločenšením a zmenšovaním rozdielov v postavení ľudí v spoločnosti.** Uznáva, že existuje určitá hierarchia vecí a ľudí daná prirodzeným právom, ktoré pochádza od Boha. Súčasne s tým však presadzuje potrebu ochrany jednotlivca, dosiahnutie istého stupňa rovnosti a bojuje proti akejkolvek diskriminácii. Súhlasí s umierneným intervencionizmom štátu a približuje sa k niektorým tézám štátu blahobytu, ktoré hlásali starostlivosť o všeobecné dobro, ochranu poriadku, dodržiavanie zásad spravodlivosti. Usiluje sa vedecky zdôvodniť a aktualizovať tému, že všetka moc pochádza od Boha. V obidvoch encyklikách je vyložený široký program univerzalizácie katolíckej sociálnej doktríny a jej prispôsobenia spoločenskej realite.

Ďalej to bol pápež Pavol VI., ktorý prijal encykliku „Popularum Progressio“ (1967). Je tu vyjadrená solidarita so silami bojujúcimi proti nespravodlivosti, kolonializmu, rasovej diskriminácii. Uznával opodstatnenosť niektorých revolúcií, mal však obavy pred ich vedľajšími účinkami. Nastoloval sociálnu problematiku, vystupoval za zlepšovanie podmienok existencie najslabších sociálnych vrstiev. Sformuloval predstavu spravodlivého

politického usporiadania, ktoré nestotožňoval s kapitalizmom, hoci sa opieralo o zásady parlamentarizmu a liberálnej demokracie.

Otázky a úlohy

1. Ktorý pápež zvolal II. Vatikánsky koncil? Vysvetli význam tohto koncilu.
2. Aké myšlienky vyjadril vo svojej encyklike „Populorum Progressio“ pápež Pavol VI.?

Najvýznamnejšie udalosti vo vývoji katolíckeho sociálno-politického hnutia za pontifikátu pápeža Jána Pavla II.

Ďalšia aktivizácia sociálno-politického myslenia nastala s nástupom pápeža Karola Wojtylu v roku 1978, ktorý prijal meno Ján Pavol II. Veľmi aktívne sa zapája do politických procesov súčasného sveta, veľa cestuje a zaujíma postoje ku všetkým aktuálnym problémom súčasnosti. Výrazne podporoval opozičné sily v bývalých socialistických štátoch a prispel tak k pádu totalitných režimov sovietskeho bloku. Veľkú pozornosť venuje krajinám tretieho sveta, hľadá cesty spravodlivého usporiadania hospodárskych vzťahov. Sociálne postoje vyjadruje encyklika „Redemptor hominis“ (1979). Obsahuje personalistické zdôvodnenie ochrany dôstojnosti človeka, potrebu zachovania mieru, ostro odsudzuje krajné formy politického boja, ako terorizmus. **Usiluje o prehĺbenie a rozšírenie hesla ekumenizmu (spolupráce všetkých náboženstiev a cirkví namiesto ich konfrontácie) a rozšírenie vplyvu kresťanstva v rozvojových krajinách.** Je preniknutá hlbokou morálkou.

V encyklike „Solitudo rei socialis“ kritizoval rozdelenie sveta na dva veľké bloky (východný a západný), sklony obidvoch blokov k imperializmu a neokolonializmu. Triedny boj v marxistickom zmysle a militarizmus majú rovnaké korene v tom, že pohrdajú Bohom a človekom, stavajú moc nad právo a rozum. V tom spočíva logika II. svetovej vojny i terajších lokálnych vojenských konfliktov.

Veľký ohlas a rozporuplné reakcie vyvolala encyklika „Centisimus annus“. Je symbolické, že bola prijatá 15. mája 1991, presne v deň storočnice známej encykliky Rerum novarum, ktorá začala reformný proces. Je vlastne triumfom úspešného 100-ročného boja s marxizmom. Víta pád totalitných režimov v strednej a východnej Európe. Je výstižne charakterizovaná ako úmrtný list komunizmu a zároveň kritika

kapitalizmu neprávom triumfujúceho nad jeho hrobom. Odmieťa teda tézu, že po stroskotaní komunizmu je víťazným kapitalistický systém a poukazuje na jeho nedostatky. Zmizlo síce vykorisťovanie, o ktorom písal Marx, ale nezmizla vláda vecí nad človekom. Je manipulovaný masmédiami, sú mu vnucované názory, podnecované spotrebiteľské pudy. Voľný trh dokáže zužitkovať zdroje, efektívne reagovať na potreby, ale musí byť regulovaný a náležite kontrolovaný sociálnymi silami a štátom. Zákony voľného trhu nazerajú na človeka ako na fakt ekonomický (výrobca, spotrebiteľ), a preto hrozí nebezpečenstvo, že sa bude šíriť radikálna ideológia. Uznáva funkciu zisku, ale práve tak je dôležitý človek a morálka. Podnik by nemal byť považovaný za spoločnosť kapitálu, lebo je predovšetkým spoločenstvom osôb. **Nesúhlasí teda s názorom, že víťazným je kapitalizmus a jeho hodnoty, ale nabáda hľadať nové riešenia hospodárskych problémov, organizácie práce, využívania prírodných zdrojov, inštitucionálneho usporiadania štátu, spôsobu nášho bytia.** Nenavrhuje pritom konkrétny model usporiadania, ale tým, ktorý hľadajú, ponúka svoju sociálnu doktrínu, vyzýva ku globálnej eticko-ekonomickej reforme sveta. Okrem toho upozorňuje na to, že pád komunizmu môže priniesť reálne nebezpečenstvo výbuchu dlhodobej nenávisti v týchto krajinách, sériu konfliktov, násilia, pokiaľ Západ neposkytne potrebnú morálnu i hospodársku podporu.

Otázky a úlohy

1. V ktorom roku začína pontifikát pápeža Jána Pavla II.? Porozprávaj o význame pôsobenia tohto pápeža vo svete.
2. Vysvetli termín ekumenizmus.
3. Kedy bola prijatá encyklika „Centisimus annus“? Popíš, čo podstatné táto encyklika prináša.

Kresťansko-demokratické strany a hnutia

Kresťansko-demokratické hnutia vznikajú na prelome XIX. a XX. storočia hlavne v Nemecku a Taliansku. Boli inšpirované katolíckym sociálnym myslením, kresťanskými hodnotami a kresťanskou morálkou, **ale organizačne boli nezávislé od cirkevnej hierarchie.**

Ich spoločné črty spočívajú v nasledovnom:

- všetky apelujú na náboženské presvedčenie,
- vychádzajú z kresťanskej motivácie, ale ich programy majú reálny svetský charakter,
- presadzujú sa ako strany reprezentujúce celú spoločnosť, z čoho vyplýva rôznorodosť ich sociálnej základne i rozdielnosť vnútorných programových prúdov,
- usilujú sa zaujať líniu stredy, vyvarovať sa krajných pozícií,
- ich programy sú pragmatické, opierajú sa o personalistickú filozofiu,
- presadzujú heslá solidaristickej harmónie,
- stotožňujú sa s princípmi liberálnej demokracie, ktorá garantuje morálnu, politickú a spoločenskú slobodu,
- zdôrazňujú duchovnú jednotu, ktorá je predpokladom pokroku,
- požadujú spoločnú kontrolu podnikov pracovníkmi i podnikateľmi prostredníctvom rôznych podnikových výborov, podiel robotníkov na ziskoch, sociálne partnerstvo, štátny intervencionizmus v sociálnych otázkach, decentralizáciu moci a rozvoj miestnej samosprávy.

II. svetová vojna spôsobila morálny otras ľuďí, potrebu revízie mnohých hodnôt. **Ideové vákuum úspešne vyplňali kresťansko-demokratické strany, ktoré vychádzali z kresťanských, všeobecne uznávaných hodnôt. V dôsledku toho vzrástla ich autorita a vplyv.**

Celkovo možno povedať, že sa opierajú o niektoré prvky sociálno-demokratického učenia, neoliberalizmu, tézy ľudového kapitalizmu a pápežskú sociálnu doktrínu.

V Európe najviac vzrástla ich popularita v krajinách zasiahnutých fašizmom. **Nemecká Kresťansko-demokratická a Kresťansko-sociálna únia (CDU-CSU) a Talianska Kresťansko-demokratická strana patria medzi najvplyvnejšie strany vo svete.** Okrem toho sa strany tohoto typu stali masovou silou v mnohých katolíckych krajinách.

V povojnovom období možno pozorovať mierny posun z pozícií ľavého stredy na pozície pravého stredy a posilňovanie konzervatívnych tendencií. Celkovo však pôsobia v ich rámci strany s ľavicovejšou i pravicovejšou orientáciou. Ľavicovejšie vystupujú za prehlbenie sociálnej spravodlivosti, za morálnu obnovu kapitalizmu, decentralizáciu štátnej moci, samosprávu a pod., pravicovejšie sa viac opierajú o princípy neokonzervativizmu.

Z hľadiska ich vzťahu k Vatikánu ich možno deliť na verné vatikánskej doktríne (napr. v Taliansku, Francúzsku, Belgicku), viac konzervatívne (napr. v Argentíne) a viac radikálne (v Peru, Chile).

Z hľadiska organizačnej výstavby sú tieto strany spravidla decentralizované, nemajú prísnu stranícku disciplínu, ani hierarchickú štruktúru. Dôležitú úlohu zohrávajú miestne a regionálne organizácie a združenia založené na kresťanských princípoch (napr. mládežnícke, ženské, profesné a pod.). Tvorí preto skôr široké politické hnutia spojené kresťanskými princípmi, v ktorých pôsobia rôzne prúdy.

Na Slovensku pôsobí Kresťansko-demokratické hnutie. Je to strana centralizovaná s hierarchickou organizačnou štruktúrou, ktorú spája s pomerne širokou autonómiou miestnych organizácií.

Otázky a úlohy

1. Kde a v ktorom období vznikajú kresťansko-demokratické hnutia? Akými hodnotami sa inšpirujú?
2. Vymenuj spoločné črty týchto hnutí.
3. Aká bola pozícia kresťansko-demokratických strán po II. svetovej vojne v Európe?
4. Aký je politický program a organizačná výstavba týchto strán?

7. Slovníček

- **aristokracia** – pojem aristokracia má grécky pôvod (vláda najlepších). Používa sa vo viacerých významoch. Po prvé ide o formu vlády, v ktorej moc drží úzka privilegovaná menšina. Po druhé sa uvedený pojem používa pri označení vládnucej triedy za feudalizmu a tiež ako pomenovanie privilegovanej časti triedy, sociálnej vrstvy či profesionálnej skupiny.
- **bolševizmus** – pojem odvodený od väčšinovej – radikálnej časti sociálno-demokratickej strany v Rusku; súhrn teórie a praxe učenia marxizmu-leninizmu o revolučnej premene kapitalistickej spoločnosti na komunistickú
- **ekumenizmus** – hnutie za zblíženie všetkých cirkví sveta. V roku 1937 došlo k rozhodnutiu založiť Ekumenickú radu cirkví (ERC) a v roku 1948 došlo v Amsterdame k prvému valnému zhromaždeniu 147 cirkví (bez cirkví katolíckej a pravoslávnej). K ekumenickému hnutiu sa neskôr prihlásila aj katolícka cirkev.
- **empirický** – súvisiaci s empirizmom; zakladajúci sa, založený na skúsenosti
- **empirizmus** – filozofický smer uznávajúci zmyslovú skúsenosť za jediný prameň poznania
- **encyklika** – pápežský list, ktorý je určený biskupom a ich prostredníctvom všetkým príslušníkom cirkvi
- **feudalizmus** – spoločenské a ekonomické usporiadanie v stredoveku, charakterizované prísnu hierarchickou organizáciou počínajúc feudálnym pánom a končiac nevoľníkom. Feudál vlastní pôdu obrábanú nevoľníkmi.
- **filozofia** – veda o najvšeobecnejších zákonoch vývoja prírody, spoločnosti a myslenia; súhrn názorov jednotlivca alebo skupiny ľudí na život, svet a pod.
- **ideológia** – jeden z najfrekvencovanejších pojmov v politických vedách. Je to komplexný, ucelený súbor názorov, morálnych postojov a tiež logických úvah, zvyčajne súvisiaci s nejakou sociálnou skupinou obyvateľstva.
- **industriálny** – priemyselný
- **kapitalizmus** – ekonomický systém založený takmer výhradne na súkromnom vlastníctve, relatívne voľnom trhu a predaji pracovnej sily súkromným zamestnávateľom
- **katolicizmus** – kresťanské náboženstvo a organizácia rímsko-katolíckej cirkvi
- **komunálny** – obecný, mestský; spravovaný obcou, mestom, okresom alebo krajom; patriaci obci, mestu, okresu alebo kraju
- **komunizmus** – idea spoločnosti založenej na princípe kolektivismu a spoločného majetku. Komunistické teórie vykazujú výrazné prvky absolútnej podriadenosti osobnosti abstraktnej „spoločnosti rovných“ a mesianizmu (viera v spásu ľudstva).
- **konjunktúra** – v ekonomike fáza vzostupu výroby a obehu
- **marxizmus** – podľa učenia K. Marxa. Náuka o revolučnom boji robotníckej triedy proti kapitalizmu, o jeho zvrhnutí a nastolení komunistickej spoločnosti.
- **militarizmus** – politika zbrojenia, prípravy a uskutočňovania vojny

- **monokracia** – jedinovláda, monarchia
- **neotomizmus** – vedúci smer v katolíckej filozofii. Vznikol v polovici 19. storočia obnovením a zmodernizovaním učenia stredovekého scholastika Tomáša Akvinského.
- **osvietenstvo** – historicky je umiestnené od polovice 17. storočia po koniec 18. storočia. Je to hnutie premietajúce sa do rôznych oblastí spoločenského a duchovného života. Vyznačuje sa metódami rozumného uvažovania pri hľadaní miesta človeka v spoločnosti.
- **parlamentarizmus** – štátne zriadenie, v ktorom má podľa ústavy vedúcu úlohu parlament
- **personalizmus** – filozofia, podľa ktorej sa považuje osobnosť za základnú skutočnosť a najvyššiu duchovnú hodnotu
- **pontifikát** – hodnosť a úrad rímskeho pápeža; obdobie jeho funkcie
- **pragmatický** – berúci do ohľadu praktické využitie, vzťah ku skutočnosti, praxi
- **pluralita** – mnohosť, rozmanitosť
- **pluralizmus** – názor ktorý uznáva, že spoločnosť pozostáva z množstva vedľa seba existujúcich, navzájom si konkurujúcich a na seba sa vzťahujúcich sociálnych skupín. Skupinový pluralizmus je teda základným poznávacím znamením ľudskej spoločnosti.
- **racionalizmus** – filozofický smer, ktorý v teórii poznania uznáva rozum za jediný zdroj pravdivého poznania
- **solidarita** – vzájomnosť, svornosť, družnosť
- **skepticizmus** – úplná, bezmedzná pochybovačnosť; filozofický smer pochybujúci o možnosti poznania objektívnej pravdy
- **status quo** – stav práve trvajúci
- **totalita, totalitarizmus** – použitie násilia s cieľom dôslednej realizácie štátnej ideológie vo všetkých oblastiach spoločenského života. V politickej praxi fašizmu a stalinizmu znamená rozhodné popretie základných zásad liberalizmu – individuálnej slobody, občianskych práv, zákonnosti, parlamentarizmu a politického pluralizmu.

